



Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky a psychologie

Bakalářská práce

Ztráta jistoty v rodině jako spouštěč poruch chování u dětí, kterým byla nařízena ústavní či uložena ochranná výchova

Vypracovala: Romana Sládková
Vedoucí práce: Mgr. Jiří Jošt CSc.

České Budějovice 2015

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě, elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

.....

Datum

.....

Podpis

Anotace

Bakalářská práce se zabývá problematikou dysfunkční rodiny a mírou jejího vlivu na poruchové chování u dětí, kterým byla nařízena ústavní či uložena ochranná výchova. Teoretická část se zaměřuje na definování rodiny, jejích poruch a funkcí, dále se zaobírá poruchami chování, ústavní a ochrannou výchovou. Praktickou část tvoří vlastní šetření, které se snaží posoudit, zda dysfunkce v rodině zejména narušení citové a socializační funkce, může být spouštěčem poruch chování u dětí, kterým byla nařízena ústavní či uložena ochranná výchova.

Klíčová slova – rodina, dysfunkce rodiny, poruchy chování, ústavní výchova, ochranná výchova

Abstract

The thesis deals with dysfunctional families and the extent to which dysfunctional families influence behaviour of children who have been ordered institutional care or protective custody. The theoretical part sets out several definitions, including of a family and its functions and dysfunctions, behavioural disorders, as well as institutional care and protective custody. The applied part consists of investigation, which aims to assess whether dysfunctions in families, primarily emotional disturbances and socializing dysfunctions, can trigger behavioral disorders in children who have been ordered institutional care or protective custody.

Keywords – family, family dysfunctionality, behavioural disorders, education in protective custody, institutional care

Obsah

Úvod.....	7
1 Rodina	9
1.1 Vymezení pojmu rodina	9
1.2 Funkce rodiny	10
1.3 Dysfunkce rodiny (poruchy funkcí)	12
1.4 Attachment	14
2 Poruchy chování.....	16
2.1 Vymezení poruch chování.....	16
2.2 Projevy poruch chování.....	16
2.3 Vybrané poruchy chování.....	18
3 Agresivita a agrese	22
3.1 Vymezení pojmu agresivita.....	22
3.2 Vymezení pojmu agrese	22
3.3 Směry agrese	23
3.4 Rozdělení agresí	24
4 Ústavní a ochranná výchova	27
4.1 Vymezení ústavní výchovy	27
4.2 Vymezení ochranné výchovy	27
5 Historický vývoj výchovných ústavů.....	29
6 Výkon ústavní nebo ochranné výchovy	32
6.1 Zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy.....	32
6.1.1 Diagnostický ústav.....	32
6.1.2 Dětský domov	33
6.1.3 Dětský domov se školou	33
6.1.4 Výchovný ústav	34
7 Vlastní šetření.....	35
7.1 Vymezení výzkumného problému.....	35
7.2 Stanovení cíle výzkumu	35
7.3 Výběr základního souboru.....	36
7.4 Výběr výzkumného vzorku	36
7.5 Stanovení hypotézy	37

7.6 Techniky směru dat	37
7.6.1 Studium dokumentů	37
7.6.2 Dotazník	38
7.6.3 Rozhovor	39
8 Analýza vlastního šetření	40
8.1 Vyhodnocení výsledků dotazníkového šetření	40
8.2 Diskuse k výsledkům vlastního šetření	51
Závěr	54
Seznam použité literatury	55
Seznam použitých tabulek a grafů	58
Seznam použitých příloh	59

Úvod

V dnešní moderní společnosti jsou na rodinu kladeny vysoké nároky a požadavky. Základy tradičního modelu rodiny jsou narušeny. Pro rodiče je stále těžší rodinu finančně zabezpečit. Časová náročnost zaměstnání se neustále zvyšuje a prostor pro rodinný život je stále menší, mnohdy chybí pomoc ze strany prarodičů či jejich existence vůbec.

Rodiny se často musejí potýkat s řadou nejrůznějších problémů a některé z nich nejsou schopné samy řešit. Jestliže se rodina se vzniklou problémovou situací nedokáže vypořádat, může se stát, že přestane plnit jednu či více ze svých funkcí. Děti na nefungující rodinné prostředí reagují různě, často si vytvářejí obranné mechanismy a to způsobem, který je pro ně dosažitelný, mnohokrát nevědomě opakuji vzorce chování, se kterými se setkaly ve své nefunkční rodině. To vše u dětí může zapříčinit vznik poruch chování.

Během svého života jsem měla možnost se s problematikou rodiny blíže seznámit, když mi bylo dvacet jedna let, vzali si moji rodiče do pěstounské péče dvanáctiletého chlapce pocházejícího z dysfunkční rodiny. Já i moje rodina jsme opakovaně vždy po dobu dvou let poskytovaly pobyt dětem ze zahraničí, které pocházely z různých typů rodin. Tyto mé osobní zkušenosti jsou vlastně příčinou toho, proč vykonávám své současné zaměstnání.

Již osmým rokem pracuji ve Výchovném ústavu Jindřichův Hradec na pozici vychovatelky. Každý den se setkávám s dívkami, které trpí různými poruchami chování. Tyto dívky před svým umístěním do výchovného ústavu často vyrůstaly v neúplných rodinách i v dysfunkčním rodinném prostředí. Téma mé bakalářské práce zní ztráta jistoty v rodině, jako spouštěč poruch chování u dětí, kterým byla nařízena ústavní či uložena ochranná výchova, mé současné povolání je důvodem, proč jsem si zvolila právě toto téma.

Cílem mé bakalářské práce je hlouběji proniknout do rodinné problematiky, přiblížit možné poruchy chování, kterými mohou děti trpět, stručně vymezit ústavní a ochrannou výchovu, nastínit historický vývoj výchovných ústavů, podat ucelený obraz o výkonu ústavní a ochranné výchovy a na základě

vlastního šetření zhodnotit, zda hlavním důvodem pro vznik poruch chování u dětí, kterým byla nařízena ústavní či uložena ochranná výchova, je dysfunkce v rodině zejména narušení citové a socializační funkce.

Bakalářskou práci tvoří dvě části a to část teoretická a praktická. Teoretická část je rozdělena do šesti kapitol. První kapitola se zabývá rodinou, jejím vymezením, funkcemi, které má rodina plnit a poruchami, kterými může být postižena. Druhá kapitola rozebírá různé poruchy chování včetně jejich projevů. Třetí kapitola se zabývá agresivitou a agresí, vysvětluje rozdíl mezi těmito pojmy, popisuje směry agrese a její možné dělení. Čtvrtá kapitola definuje ústavní a ochrannou výchovu. Pátá kapitola se zabývá historií výchovných ústavů a to jak na našem území, tak i v zahraničí. Poslední kapitola teoretické části je zaměřena na výkon ústavní a ochranné výchovy.

Praktickou část představuje vlastní šetření, které zahrnuje vymezení výzkumného problému, stanovení cíle výzkumu, výběr základního souboru a výzkumného vzorku, stanovení hypotézy, výběr vhodných technik sběru dat. Součástí výzkumu je i vlastní dotazníkové šetření a zhodnocení zjištěných výsledků.

1 Rodina

1.1 Vymezení pojmu rodina

Přesná definice pojmu rodina není jednoznačně vymezena. Pojem rodina je definován řadou autorů různě.

„Rodina složená z manželského páru a jejich přímých potomků je základní společenskou jednotkou známou ve všech lidských společnostech, i když může mít v různých společnostech různé postavení v široké sociální síti, může vykazovat rozdílné vztahy k širšímu příbuzenstvu, popř. ke kmenovému společenství, může mít různou strukturu, různé rozložení rolí a moci apod.“¹

„Rodina je základním socializačním činitelem, v ní dítě získává fakta o sociálním okolí, nabývá různých vědomostí, zkušeností, vytváří si postoje a hodnoty, vztahují-cí se k morálním standardům a druhým lidem.“²

Vznikem manželství či vstupem do jiné podoby společného soužití vytváří muž a žena tzv. sekundární rodinu, v okamžiku, kdy se tomuto páru narodí děti, stává se pro ně tato rodina rodinou primární. Rodina může mít mnoho forem.

Podle počtu společně žijících pokolení rozlišujeme rodinu základní a širší, přičemž základní rodina je tvořena matkou, otcem a dětmi a širší rodinou je myšlena rodina základní, která je rozšířena o další příbuzenstvo např. o prarodiče, tety, strýce apod.

Podle měřítka podílu rodičů na výchově svých dětí rozdělujeme rodinu na úplnou a neúplnou. Úplná rodina je taková rodina, kterou zahrnuje otec, matka a děti, v neúplné rodině schází jeden z rodičů a to buď otec či matka.

¹ LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2. aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. s. 183. ISBN 80-247-1284-9.

² MÜHLPACHR, Pavel. *Sociopatologie*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008. s. 147. Spisy Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, sv. č. 112. ISBN 978-802-1045-507.

Podle společenské přiměřenosti výchovného vlivu může být rodina funkční, problémová, dysfunkční a afunkční.

Funkční rodinou je myšlena taková rodina, která plní všechny základní funkce rodiny. Za problémovou lze označit rodinu v momentu, kdy se v této rodině objevují vážné poruchy některých či všech funkcí, ale přímo neohrožují ani nepoškozují rodinu ani rozvoj a prospěch dětí. Tyto poruchy je rodina schopna sama řešit. Naproti tomu dysfunkční rodina není schopná zajistit plnění jedné či více základních funkcí a bezprostředně je tak ohrožena rodina jako celek a taktéž i rozvoj a prospěch dětí. Tuto situaci není rodina schopná vyřešit vlastními silami. V afunkční rodině jsou poruchy funkcí tak velké, že rodina již vůbec není schopná plnit svou základní úlohu a dětem tak hrozí bezprostřední nebezpečí. V takovém případě lze zajistit dětem bezpečí většinou jejich odebráním z této afunkční rodiny.

Podle kritéria funkčnosti vztahů lze rodinu dělit na integrovanou a dezintegrovanou. V integrované rodině fungují mezi jednotlivými členy dobré vztahy. Dezintegrovaná rodina je pravým opakem a fungování dobrých vztahů zde není zajištěno. Rodinu lze také rozdělit podle toho, zda se do ní člověk narodil nebo zda ji sám založil a to na orientační a prokreační.

1.2 Funkce rodiny

Vývoj funkcí rodiny souvisel se společenskými změnami, které působily na postavení rodiny ve společnosti a na vztahy utvářené uvnitř rodiny.

Současná rodina ztratila postupem času některé z funkcí, které byly zajišťovány v minulosti. Další funkce pouze pozbyly či nabyly na důležitosti. Moderní rodina by měla v současnosti plnit celou řadu funkcí.

Reprodukční funkce

Rodina je i nadále považována za základní jednotku, která zajišťuje pokračování další generace. V minulosti bylo obvyklé, že rodiny měly velký počet dětí, protože čím

více dětí rodina měla, tím více možností rodině děti přinášely. Sňatková politika byla naprosto běžným jevem, díky ní rodina mohla dosáhnout lepšího postavení, získat větší majetek apod.

V dnešní době rodiny, které mají větší počet dětí, nejsou obvyklé. Současným trendem je soužití partnerů tzv. „na hromádce“ bez uzavření manželství. Mladí lidé nejprve chtějí vystudovat, procestovat svět, vybudovat kariéru, finančně se zabezpečit atd. a teprve poté založit rodinu. Věk prvorodiček je stále vyšší a porodnost je stále nižší.

Hospodářská funkce

Každá rodina by se měla snažit se ekonomicky zabezpečit, vést domácnost, produkovat. V dřívějších dobách zajišťoval rodinu hlavně otec, matka většinou vedla domácnost a starala se o děti.

V dnešní době rodinu hospodářsky zajišťují oba partneři. Taktéž výroba vlastních produktů rodinou v současnosti ztrácí na významu, neboť dnes se již vše dá koupit, přesto určité výrobní prvky v rodině přetrvávají, např. vaření rodinných jídel, pěstování ovoce a zeleniny na vlastní zahrádce atd.

Emocionální funkce

Rodina všechny své členy emočně zabezpečuje, sdílí s nimi emoce, pomáhá je vyjadřovat, hovořit o nich. Také ovlivňuje funkci reprodukční. Jestliže k sobě manželé mají pozitivní citový vztah, tak jsou schopni vytvořit příznivé domácí prostředí, které kladně působí na řádný emocionální rozvoj dítěte.

Tuto funkci může doplňovat i funkce sociálně podpůrná, která se uplatňuje v případě, kdy některého ze členů postihne nemoc či psychosociální problémy.

Socializační funkce

„Rodina uvádí dítě rozhodujícím způsobem do lidské společnosti, učí je základním způsobům společenského chování a předává mu základní kulturní statky společenství.“³

Rodina učí své děti jistým pravidlům, pomáhá jim seznámit se s normami společnosti, podílí se na rozvoji jeho osobnosti, předává mu určité vzory chování atd.

1.3 Dysfunkce rodiny (poruchy funkcí)

„Poruchy rodiny chápeme jako situace, kdy rodina z nějakého důvodu a v různé míře neplní základní požadavky a úkoly dané společenskou normou a vyjádřené v očekávání na adekvátní začlenění jejích členů do společnosti.“⁴

Dysfunkce rodiny je vlastně selhání jednoho či více členů rodiny, příčina tohoto selhání může být různá. Projevem této dysfunkce je nedostačující plnění některých či všech funkcí rodiny.

Poruchy rodiny je možné charakterizovat, rozebrat a vyřešit pouze při striktním definování charakteru a profilu rodiny. Jednoznačně tedy musí být stanoven objekt a cíl zkoumání. V případě řešení rodinné dysfunkce lze rozlišovat tři základní metodologické přístupy.

Přístup etiopatogenetický formuluje důvod dysfunkce, období a místo jejího vzniku, způsobu vývoje a vlivu. Přístup symptomatický popisuje nebo klasifikuje úroveň a charakter dysfunkce rodiny a jejího působení na člena nebo členy této primární sociální skupiny. Přístup terapeutický hodnotí nezbytnost a spotřebu společenské aktivity, ať už má jakýkoliv charakter, k překlenutí dysfunkce rodiny.

³ LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2. aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. s. 183. ISBN 80-247-1284-9.

⁴ DUNOVSKÝ, Jiří. *Dítě a poruchy rodiny*. Praha: Avicenum, 1986. s. 12. ISBN 08-040-86.

Porucha reprodukční funkce

O poruše reprodukční funkce hovoříme tehdy, když se manželům z nějakého důvodu nedaří dosáhnout početí nebo pokud se manželskému páru narodí děti nějakým způsobem poškozené.

Za zvláštní problém je považován nezodpovědný porod dítěte do obzvlášť nepříznivých životních podmínek či narození se dítěte manželskému páru, který ze zdravotních důvodů není schopen tuto roli plnit.

Porucha hospodářské funkce

Porucha hospodářské funkce vychází z toho, že se buď matka, nebo otec, popřípadě oba, z nějakého důvodu nemohou či nechtějí být součástí výrobního procesu společnosti a tím tak vědomě odmítají nebo nejsou schopni zajistit pro sebe či pro celou svou rodinu dostatečnou výši prostředků potřebných k životu.

Porucha hospodářské funkce může mít rozličné příčiny. Toto selhání velmi často vychází z patologických rysů osobnosti. Jedná se např. o mentální retardaci manželů, psychickou odchylku, alkoholismus, závislost na omamných látkách atd. Zvláštní případ zahrnují rodiny, které mají více dětí. Rodinné prostředky na jednotlivé členy rodiny jsou nízké a tím pádem je také nízké hospodářské zabezpečení rodiny. Dalšími důvody, které vedou k poruše hospodářské funkce, pramení z nemoci rodičů, invalidity či z vysokého věku manželů.

Porucha emocionální funkce

Emocionální funkce rodiny je funkcí velmi důležitou, dojde-li k její poruše, dochází k zasažení všech oblastí života rodiny. *„Zatímco náročnost na emocionalitu v rodině a zvláště na osobní a charakterové vlastnosti rodičů stoupá, řada procesů a vlivů vyplývajících ze změn ve společnosti i v rodině brání plnému rozvoji těchto hodnot.“*⁵

⁵ DUNOVSKÝ, Jiří. *Dítě a poruchy rodiny*. Praha: Avicenum, 1986. s. 15. ISBN 08-040-86.

Poruchy této funkce jsou důvodem či alespoň průvodním jevem velké části poruch rodiny. Pro jejich důvěrné poznání a porozumění je potřebné zapojení prvků psychiatrie a psychologie.

V případě poruchy této funkce je dáno v sázku poklidné a vyrovnané rodinné prostředí vnímané dítětem. Toto narušení rodinné atmosféry může být způsobeno např. rozvodem rodičů, jejich nedostačujícím zájmem, úplným opuštěním či dokonce týráním či zneužíváním.

Porucha socializační funkce

Socializační funkce je považována za nejvýznamnější. Porucha této funkce bývá také často označována jako „porucha rodiny ve vztahu k dítěti“. Hlavní příčiny toho, proč se rodiče o své děti nepostarají, jsou různorodé. Tyto příčiny lze rozdělit na objektivní, subjektivní a smíšené. Objektivní příčiny jsou nezávislé na vůli rodičů a subjektivní jsou na jejich vůli závislé. Rodiče nemohou, nejsou schopní či nechtějí se o své dítě patřičně postarat.

Rodiče se nemohou postarat o své dítě, např. z důvodu různých tragédií, z důvodu defektu fungování společnosti (epidemie, nezaměstnanost), z důvodu více dětí v rodině, z důvodu úmrtí jednoho či obou rodičů apod. V tomto případě je zájem rodičů o dítě značný. V případě, že rodiče nejsou schopni postarat se o své dítě, může to být zapříčiněno např. tím, že jsou velmi mladí, nejsou zralí, nedovedou přijmout základní normy společnosti atd. Zájem o dítě v těchto případech může být velký, ale také naprosto žádný. Jestliže se rodiče nechtějí o své dítě starat, příčina spočívá v poruše osobnosti jich samých. Zájem o dítě je malý nebo žádný. Před potřeby svých dětí stavějí své vlastní, v těchto situacích hrozí dítěti vážné nebezpečí a jedinou pomocí je odebrání dítěte rodině.

1.4 Attachment

Attachment označuje citové pouto mezi rodičem a dítětem. Dítě přijde na svět úplně bezmocné a proto je zcela závislé na péči svých rodičů. Pojem attachment

vystihuje celkovou důvěrnou vazbu mezi dítětem a matkou, popřípadě jinou osobou, která je dítětem vnímána jako matka. „Attachment zahrnuje vzájemné pocity, porozumění, sdílení emocí, přijetí, trvalost a lásku. Tato vazba se vytváří v interakci s dospělým, který o dítě pečuje, a postupně se zvnitřňuje. Stává se vnitřní psychologickou „bezpečnou základnou“. Místem vnitřně zažívaného bezpečí, které dítěti poskytuje rodičovská postava.“⁶

Projevem jistého a bezpečného citového pouta dítěte k rodičům je věku odpovídající stupeň samostatnosti a závislosti dítěte na rodičích. Dítě touží, aby mu rodiče byli na blízku, a dítětem jsou vnímáni jako zdroj ochrany, pomoci, podpory atd. Samozřejmě ne vždy je citové pouto dítěte k rodičům jisté a bezpečné, existují různé druhy poruch attachmentu.

⁶ VRTBOVSKÁ, Petra. *O ztraceném dítěti: attachment, poruchy attachmentu a léčení*. Praha: Natama, 2010. s. 17. ISBN 978-80-86620-20-6.

2 Poruchy chování

2.1 Vymezení poruch chování

„Poruchy chování lze charakterizovat jako odchylku v oblasti socializace, kdy jedinec není schopen respektovat normy chování na úrovni odpovídající jeho věku, event. úrovni rozumových schopností.“⁷

Poruchy chování se projevují agresivním chováním, vandalismem, porušováním pravidel, krádežemi, lhaním. O poruše lze mluvit tehdy, pokud výše zmíněné projevy trvaly déle než 6 měsíců.

V současnosti je možné rozlišit čtyři základní symptomy poruch chování. Těmito symptomy jsou agresivita nebo závažné náznaky ohrožení lidí či zvířat, vědomé poškozování věcí a majetku, opakující se porušení pravidel doma či ve škole, právní delikty, neustálé lhaní, stranění se důsledkům svého jednání či úsilí zajistit si výhody nebo věci hmotného charakteru nepoctivě.

2.2 Projevy poruch chování

Agresivní chování ke zvířatům a lidem

Pokud jsou společenské normy porušovány agresivním jednáním, je toto chování vždy úzce propojeno s násilným omezováním základních práv ostatních.

Agresivní chování ke zvířatům či lidem se projevuje šikanou, vyhrožováním nebo zastrašováním ostatních. *„Šikanu lze definovat jako násilně ponižující chování jednotlivce nebo skupiny vůči slabšímu jedinci, který nemůže ze situace uniknout a není*

⁷ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004. s. 30. ISBN 80-717-8802-3.

*schopen se účinně bránit.*⁸ Agresor bývá obvykle velmi fyzicky zdatný, postrádá kázeň, předvádí se a má potřebu si svou převahu dokazovat, postrádá ohleduplnost.

Jedinec velmi často vyhledává a mnohdy i zapřičiňuje rvačky a šarvátky. Během těchto pranic používá předměty, které slouží jako zbraň zraňující druhé, např. nůž, klacek atd. Jedinec ve vztahu k druhým či ke zvířatům projevuje fyzickou agresi a hrubost. V případě uchýlení se ke krádeži, volí takové situace, kdy dochází ke střetu s druhými, např. loupežné přepadení. Na druhých si může vynucovat sexuální aktivitu.

Poškozování majetku a vlastnictví

V případě poškozování majetku a vlastnictví dochází k ničení majetku druhých. Podstatně častým jevem je žhářství za účelem závažného poškození.

Nepoctivé jednání a krádeže

Nepoctivé jednání a krádeže se pojí s opakovaným lhaním, z důvodu dosažení výhody, poškození jiné osoby či vyhýbání se důsledkům svého chování. O krádeži lze hovořit pouze v případě, kdy rozumová vyspělost jedince je na takové úrovni, že je schopen pochopit význam pojmu vlastnictví a přijmout normu chování, která definuje rozdílný vztah k majetku vlastnímu a cizímu.

Pro posouzení relevantnosti poruchy je velmi důležitý způsob krádeže. Příležitostné neplánované krádeže lze považovat za méně významné. Důvodem zcizení věci bývá je uspokojení potřeby něco vlastnit, aniž by o zcizení bylo předem uvažováno. Podstatně větší význam mají krádeže dopředu promyšlené, které jsou velmi často propojeny se šikanou. Nejvýznamnější jsou krádeže opakované prováděné v partě, kdy je jedinec podporován ostatními členy party a krádež tak není vnímána jako porušení společenské normy. Častokrát dochází k vloupání se do bytů, aut apod.

⁸ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004. s. 29. ISBN 80-717-8802-3.

Opakované porušování domácích či školních pravidel

Za úmyslné porušování školních či domácích pravidel lze považovat např. nedodržování stanovené hodiny návratu domů rodiči, útěky z domova, záškoláctví. Útěky lze považovat za určité možnosti únikového jednání.

Rozlišovat lze různé typy útěků. Reaktivní, impulzivní útěky jsou většinou reakcí na nezvladatelnou situaci v rodině či ve škole. Tento typ útěku může být znamením určité formy zoufalství či varování.

Útěky chronické jsou takové útěky, které jsou předem naplánované a promyšlené. A jejich příčinou jsou většinou dlouhodobé problémy. Tyto útěky je možné zaznamenat u dětí z narušených a dysfunkčních rodin.

Toulání je dalším typem útěku, jedná se o plánované dlouhodobé opuštění domova. A je většinou vyústěním výše popsaných typů útěků. Dítě se může potulovat samo či v partě. V tomto případě jsou jedinci nuceni obstarávat si prostředky na živobytí velmi často pomocí např. prostituce, krádeží. V těchto situacích je pravděpodobné, že jedinci začnou konzumovat alkohol a užívat omamných látek.

2.3 Vybrané poruchy chování

Aby se skutečně jednalo o poruchu chování, musejí se vyskytnout během uplynulého roku alespoň tři výše popsané projevy s jedním projevem stále přítomným v posledních šesti měsících.

Diagnostikování poruch chování představuje význačnou obtíž. „*Jako základní vodítko se v současné době používají diagnostická kritéria podle MKN-10 (zvláště v Evropě) a DMS IV – R (především v USA).*“⁹

⁹ PTÁČEK, Radek. *Poruchy chování v dětském věku*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. s. 7. ISBN 80-869-9181-4.

Porucha přizpůsobení s převládající poruchou chování

Tato porucha je reakcí na závažný stres, která zasahuje celistvost společenských vztahů, hodnot a zázemí. Projevuje se agresivitou a disociálním jednáním.

„Symptomy nemusí být okamžitou reakcí na stres, zvláště je-li zátěž trvalejšího rázu. Jde o snahu po aktivitě, „být v akci“ a tím se vyhnout další traumatizaci.“¹⁰

Dochází k porušování společenských norem i k omezování základních lidských práv. Může se objevit záškoláctví, poškozování majetku a vlastnictví, pranice a šarvátky, častým jevem je i užívání omamných látek.

Porucha přizpůsobení se smíšenou poruchou chování

Kromě poruch chování lze zaznamenat též úzkostné stavy, pochybnosti, deprese, nezpůsobilost řešit určité situace, předběžně plánovat, zvládat běžné zátěžové situace ve škole či v práci.

Porucha chování ve vztahu k rodině

Typické pro tuto poruchu je opakování totožných vzorců chování. Mezi projevy patří agresivní a disociální chování zaměřené na domov jedince.

Jedná se o krádeže, poškozování majetku a věcí konkrétní osoby, která je součástí domácnosti, o žhářství, které je páchané v prostorách náležících rodině např. v rodinném domě, garáži apod. Společenské vztahy mimo rodinu jsou na úrovni normálu.

¹⁰ PAVLOVSKÝ, Pavel. *Soudní psychiatrie a psychologie*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2012. s. 124. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4332-5.

Socializovaná porucha chování

Pro tuto poruchu je charakteristické začlenění se jedince do party, přibližně stejně staré členy této skupiny pojí určité přátelství. Tato skupina velmi často porušuje sociální normy. Mezi symptomy poruchy patří neschopnost podřídit se některým autoritám, společné krádeže a záškoláctví. Rodinné vztahy ale bývají dobré. Specifickým rysem této poruchy je velmi špatný vztah ke škole.

Nesocializovaná porucha chování

Projevy této poruchy jsou velmi podobné symptomům socializované poruchy chování. Dítě ale není součástí skupiny s obdobným problémovým jednáním. Jedinec vyvolává rvačky a pranice, může být i šikanujícím agresorem, taktéž má problém s uznáváním autorit, vztahy k vrstevníkům jsou poškozené.

Porucha opozičního vzdorů

Tato porucha se objevuje u dětí mladšího věku, nejdéle však do deseti let. Dítě má problém s respektováním autorit, bývá neovladatelné, trpí výbuchy hněvu, odmítá plnit zadané úkoly atd. Jedinec může trpět hyperaktivitou či poruchami pozornosti. Tuto poruchu je možné zaznamenat spíše u chlapců.

Depresivní poruchy chování

„Čím je dítě mladší, tím výraznější budou somatoformní poruchy – vegetativní dysfunkce, bolesti břicha, hlavy, poruchy spánku a příjmu potravy.“¹¹ Tyto poruchy jsou většinou reakcí na určité nepříznivé okolnosti.

¹¹ PAVLOVSKÝ, Pavel. *Soudní psychiatrie a psychologie*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2012. s. 124. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4332-5.

Reaktivní poruchy přichylnosti v dětství

Jedná se o poruchu charakteristickou u dětí v raném věku, zhruba od dvou do pěti let věku dítěte. Jsou patrné určité odchylky ve společenských vztazích dítěte, které mohou vyvolat citovou poruchu.

Pro tuto poruchu je typické, že je dítě bázlivé, není schopno unést změnu např. rozloučení, sociální vztahy dítěte s vrstevníky i dospělými jsou narušené, objevuje se určitá netečnost a lhostejnost, dítě může být tělesně i fyzicky zaostalé. Tyto poruchy se zejména objevují u dětí zanedbávaných a zneužívaných, ale není to pravidlem.

Desinhibovaná přichylnost v dětství

Tato porucha postihuje děti v prvních pěti letech života. Včasné odhalení této poruchy je velmi obtížné, neboť z velké části vychází jenom ze sdělení udaného rodiče či vychovatele. *„U významné většiny dětí s touto poruchou, které v pozdějším věku vykazují delikventní chování, nacházíme známky dysfunkční rodiny (neúplná rodina, špatná komunikace), nepříznivé sociální a ekonomické poměry.“*¹²

Může se jednat o děti neplánované či nechtěné. Charakteristickým znakem této poruchy je proměnlivost v sociálních vztazích, dítě není schopné si vybudovat důvěrný vztah k rodičům, vrstevníkům atd.

¹² PTÁČEK, Radek. *Poruchy chování v dětském věku*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. s. 11. ISBN 80-869-9181-4.

3 Agresivita a agrese

3.1 Vymezení pojmu agresivita

„Agresivita (z lat. Aggressivus) – útočnost, postoj nebo vnitřní pohotovost k agresi. V širším slova smyslu se takto označuje schopnost organismu mobilizovat síly k zápasu o dosažení nějakého cíle a schopnost vzdorovat těžkostem.“¹³ Každý člověk je obdařen určitou mírou agresivity.

U jedince, který je vybaven její vyšší mírou, je pravděpodobné, že v jistých situacích bude jednat agresivně. Tito lidé mají mnohem větší dispozice k urážlivému a vztahovačnému chování a jednání s nimi bývá složité, někteří mohou být i nebezpeční.

Člověk obdařený nižší mírou agresivity dokáže ve stresových situacích jednat klidně, je schopný dospět ke kompromisu a přistoupit na dohodu. Agresivita může mít i kladné působení, může pomoci posílit sebevědomí, autoritu atd.

3.2 Vymezení pojmu agrese

Agrese je, velmi zjednodušeně řečeno, vlastně projevem agrese. „Agrese zahrnuje velkou škálu projevů. To je důvod, proč může nabývat tolika významů. Záleží přirozeně na tom, co hodlá badatel nebo diagnostik zdůraznit, důležité je, ke které z teorií se autor přihlásí. Agrese pak může být chápána jako násilné narušení práv jiného člověka, jako ofenzivní jednání nebo procedura, ale také jaké asertivní jednání.“¹⁴

Agrese může být fyzická, psychická, emocionální. Agresi je také možné vnímat jako jednání, které se neshoduje se stanovenými společenskými pravidly.

¹³ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže: druhy agresí, přístupy k agresivnímu chování, poruchy chování, šikana*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009. s. 9. ISBN 978-802-4723-105.

¹⁴ ČERMÁK, Ivo. *Lidská agrese a její souvislosti*. 1.vyd. Žďár nad Sázavou: Fakta, 1998. s. 9. ISBN 80-902-6141-8.

3.3 Směry agrese

Agrese vybitá na neživém předmětu

Jedná se o situace, kdy jsou ničeny věci či majetek, který náleží agresorovi nebo někomu cizímu. Takto zdemolovaná věc se pro agresora stává nástrojem uvolnění.

Velmi často se jedná o agresory, kteří mají nízké sebevědomí a např. před partou se neumí prezentovat jiným kladným způsobem. Agrese vybitá na určité věci může i posloužit k zastrašování druhých.

Agrese vybitá na zvířeti

V těchto případech, je agrese praktikována na živém tvorovi. Zvířata nedokážou mluvit ani se bránit. Agresor je proto vnímá jako slabé jedince. I v tomto případě mají agresori nízké sebevědomí.

Postupem času může dojít k tomu, že týrání a dokonce usmrcování zvířat nebude dostatečně silným prostředkem pro uvolnění agresora a jeho novým terčem útoku se mohou stát jeho vrstevníci, ale pouze jen ti, které agresor vyhodnotí jako slabé.

Autoagrese

Autoagrese znamená, že obětí agresora je sám agresor, je to vlastně cílené ubližování sobě samému. Nejvyšší možnou dosaženou úrovní autoagrese je sebevražda i pokus o ni. Klasickým projevem autoagrese je sebepoškozování. Jedinec týrá sám sebe. Pořezává se ostrými předměty, rve si vlasy, do masa si okusuje nehty apod.

Podstatou autoagrese je velmi silný vnitřní tlak, který má různé příčiny. U dětí jsou důvodem různé krizové situace, jako je např. rozvod rodičů, nechtěné stěhování apod. S autoagresí se lze nejčastěji setkat u dětí trpících syndromem CAN (Child Abuse and Neglect). Společným rysem zanedbávání, zneužívání, týrání je v podstatě to, že je

dítěti nějakým způsobem ubližováno, dítě tělesně či duševně trpí a jeho další řádný rozvoj je ohrožený.

Fyzické týrání zahrnuje různé způsoby násilí páchaného na dítěti, např. bití popálení apod. Na dětském tělíčku se objevují modřiny, popáleniny, na hlavě lze nalézt vyrvané chomáčky vlasů atd. Agresorem bývá rodič či vychovatel.

Psychické týrání se velmi špatně prokazuje. Může být pácháno aktivním či pasivním způsobem. V případě aktivního psychického týrání je dítě ponižováno, zesměšňováno či jejím opovrhováno atd. Pasivní psychické týrání se projevuje nedostatečným zájmem o dítě, přehlížením, nedostatkem péče atd.

Psychické zanedbávání bylo donedávna jevem, který se objevoval u rodin, jejichž sociohospodářský stupeň je nízký. V současné době je ale možné vidět psychické zanedbávání i u rodin, které se nacházejí na vysoké společenské úrovni. Rodiče vykonávají zaměstnání, která jsou velmi časově náročná, a na dítě jim prostě nezbývá čas, jejich zájem upadá. *„Dítě není podporováno v žádné činnosti, často chodí špinavé, otrhané (i když tento znak nemusí být vždy přítomen), příprava na školní vyučování je mizivá nebo žádná, rodiče nejeví zájem o jeho prospěch a chování. V rodinném prostředí nejsou nastavena žádná pravidla, dítě je odkázáno samo na sebe.“*¹⁵

3.4 Rozdělení agresí

Fyzická aktivní přímá agrese

V případě této formy agrese dochází k bití oběti, k fyzickému pokořování, oběť je nucena jednat obzvlášť ponižujícím způsobem. Agresor využívá nad obětí fyzickou nadvládu. Tato kategorie zahrnuje šikanu.

¹⁵ MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže: druhy agresí, přístupy k agresivnímu chování, poruchy chování, šikana*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009. s. 26. ISBN 978-802-4723-105.

Fyzická aktivní nepřímá agrese

Agresor si pro ublížení oběti najímá dalšího agresora. Původní agresor se přímé agrese neúčastní, vystupuje zde pouze jako pozorovatel a autor způsobů, kterými bude oběti ubližováno.

Fyzická pasivní přímá agrese

V tomto případě jde agresorovi o to, aby své oběti zabránil dosažení jejích vytyčených cílů. Např. agresor ve svém zaměstnání zničí kolegovi počítač, aby nemohl odevzdat výsledky své dlouhodobé činnosti zaměstnavateli. Tato agrese se velmi často objevuje ve školním prostředí.

Fyzická pasivní nepřímá agrese

Jedná se o odmítnutí splnění zadaných úkolů, např. rodiče nakážou dítěti, aby pomohl svému sourozenci s domácími úkoly, dítě odmítne.

Verbální aktivní přímá agrese

Tato agrese je uskutečňována prostřednictvím slov. Agresor svou oběť slovně ponižuje, častuje nadávkami a urážkami. V současnosti je mezi mládeží používání urážek, v hojně míře vulgárních slov a slovního ponižování na denním pořádku a s verbální aktivní přímou agresí je možné se setkat velmi běžně.

Verbální aktivní nepřímá agrese

Jde o ubližování oběti očeňováním její osoby prostřednictvím šíření pomluv. Agresor oběti ubližuje psychicky, pomlouvá oblečení, obuv, celkový vzhled oběti apod. nejlépe tak, aby to všichni slyšeli a bavili se tak na účet oběti.

Verbální pasivní přímá agrese

Jedná se o naprosté přehlížení určité osoby. Agresor ji zcela ignoruje. Pokud agresor zaujímá v kolektivu nějaké vysoké postavení, může se stát, že jedinec začne být přehlížen i ostatními.

Verbální pasivní nepřímá agrese

V případě této agrese jde o to, že se někdo nezastane někoho, kdo byl potrestaný či kritizovaný nespravedlivě. Tato agrese je převážně k vidění např. ve školním prostředí.

Obětí může být např. problémový žák a ve chvíli, kdy ve třídě dojde např. k rozbití okna je zbytkem třídy pachatelem označen tento žák, i když ve skutečnosti viníkem není.

4 Ústavní a ochranná výchova

4.1 Vymezení ústavní výchovy

Ústavní výchova je upravena občanským zákoníkem, zákonem č. 89/2012 Sb. O jejím nařízení rozhoduje soud v případech, kdy je fyzický, psychický či rozumový stav, řádný rozvoj nebo výchova dítěte narušena či ohrožena takovým způsobem, že je to v rozporu se zájmem dítěte anebo existují-li tu podstatné důvody, pro které rodiče nejsou schopni svému dítěti výchovu zajistit. Soud tak činí především tehdy, kdy předchozí učiněná opatření nevedla k napravení. Pokud je dítěti nařízena ústavní výchova, dítě je umístěno do zařízení, které je co nejbližší bydlišti rodiny. Pokud to situace dovoluje a dítě je možné svěřit do péče jiné osobě, tak vždy má tato varianta přednost před nařízením ústavní výchovy.

Ústavní výchova může být nařízena nejvýše na dobu tří let, může být opakovaně prodloužena, nejvýše však na dobu tří let. Ústavní výchovu nařizuje soud dětem mladším osmnácti let, ve výjimečných případech může dojít k jejímu prodloužení až o jeden rok po dosažení plnoletosti. Ke zrušení ústavní výchovy dochází, jestliže důvody, kvůli kterým došlo k jejímu nařízení, pominou nebo pokud jde dítěti zabezpečit jinou formu péče než ústavní. K zániku ústavní výchovy dochází rozhodnutím soudu o osvojení.

4.2 Vymezení ochranné výchovy

Ochrannou výchovu upravuje zákon č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů. *„Tento zákon upravuje podmínky odpovědnosti mládeže za protiprávní činy uvedené v trestním zákoníku, opatření ukládaná za takové protiprávní činy, postup, rozhodování*

*a výkon soudnictví ve věcech mládeže.*¹⁶ Ochranná výchova je druhem ochranného opatření, jehož účelem je pozitivní ovlivnění celkového rozvoje mladistvého a ochrana společnosti před pácháním provinění mladistvými.

Ochrannou výchovu ukládá soud, jestliže výchova mladistvého není řádně zabezpečena a odstranění tohoto nedostatku není možné zajistit v rodině, ve které mladiství žije anebo je-li výchova mladistvého zanedbávána či prostředí, ve kterém mladiství vyrůstá, nezaručuje řádnou výchovu mladistvého. Toto ochranné opatření přetrvává tak dlouho, dokud to vyžaduje jeho účel, nejvýše však do dosažení zletilosti, i v tomto případě může dojít k prodloužení až o jeden rok po dovršení plnoletosti. Pokud nelze ochrannou výchovu vykonat okamžitě, je soudem do doby jejího počátku nařízen dohled prostřednictvím probačního úředníka. V případě, že důvody, pro které byla ochranná výchova uložena, zaniknou ještě před jejím začátkem, soud od jejího vykonání upustí.

Jestliže budou splněny určité podmínky, může být ochranná výchova přetvořena na ústavní výchovu. Z výchovného zařízení je možné mladistvého podmíněně propustit. V těchto případech je obvyklý dohled probačního úředníka či uložení jiného dodatečného výchovného opatření. Pokud nebudou dodržovány podmínky pro podmíněčné propuštění, může soud rozhodnout o jeho zrušení a výkon ochranné výchovy pokračuje. Obdobně lze i ústavní výchovu přeměnit na ochrannou.

¹⁶ ČESKO. Zákon č. 218 ze dne 25. června 2003 o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže). In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2003, částka 79, s. 4030.

5 Historický vývoj výchovných ústavů

První pokus o převýchovu mravně narušených jedinců byl zaznamenán v 16. století. Do této doby se o mravně vadné jedince a jejich převýchovu nezajímala ani vězeňská zařízení. Odlišný přístup lze zaznamenat až po té, kdy byla mládež oddělena ve výkonu nápravy od dospělých.

K prvnímu založení takového zařízení došlo v Bridevellu v Anglii, zde byli umístění jedinci vedeni k poctivé práci a motivováni dobrým výdělkem. V roce 1595 bylo v Amsterdamu zřízeno zařízení výchovného typu. Chovanci tohoto ústavu byli taktéž vedeni k poctivé práci a za vykonanou práci i finančně odměňováni. Obdobná zařízení vznikala i v dalších zemích např. v Německu a to v Brémách, Lúbecku, Hamburku, také v Itálii ve městě Řím a Florencie, dále také v Polsku, Belgii, Francii atd., ale až v 17. či až 18. století. „*Ve všech zařízeních byla hlavní metodou pracovní výchova a často i dobře organizačně a obsahově pojatá profesní příprava (byly vydávány i výuční listy).*“¹⁷

Rostoucí zájem o péči a převýchovu problémových a mravně narušených mladistvých se začal projevovat až na začátku 19. století, kdy se pro tuto mládež začala zakládat rozmanitá zařízení. V Německu roku 1816 byl vystavěn jeden z prvních ústavů tohoto charakteru. Takové zařízení bylo v první polovině nazýváno vychovatelná či výchovna. V roce 1842 byla na našem území zřízena první vychovatelná, která nesla název U Dobrého pastýře. Cílem této vychovatelny bylo připravit chovance pro budoucí život po opuštění zařízení. K dennímu režimu chovanců patřila např. výuka, modlitby a společně trávený čas s ostatními. V roce 1883 byla založena další vychovatelná a to v Praze v Libni. Cílem této vychovatelny bylo, aby se její chovanci dokázali začlenit zpět do společnosti a vést plnohodnotný život. „*Byly zde již tehdy učiněny první pokusy o diagnostikování a o vyšetřování mladistvých, kteří byli i po propuštění nadále sledováni.*“¹⁸ Další vychovatelné se zřídily ve Vinohradech a Říčanech. Vychovatelnou v Říčanech založili manželé Olivovi. „*V roce 1890 manželé Louisa a Alois Olivovi*

¹⁷ SLOMEK, Zdeněk. *Etopedie*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2010. s. 5. ISBN 978-80-86723-84-6.

¹⁸ MONATOVÁ, Lili. *Pojetí speciální pedagogiky z vývojového hlediska*. 2. rozš. vyd. Brno: Paido, 1998. s. 71. ISBN 80-85931-60-5.

*předložili Pražské obci návrh na vybudování ústavu pro ochranu zanedbané a opuštěné mládeže, vydané nebezpečí mravní a fyzické zkázy.*¹⁹

Během druhé poloviny 19. století se pro problémovou a mravně narušenou mládež začali zakládat instituce, které nesli označení ochranná či polepšovna. Ochranná bylo takové zařízení, do kterého byla umístována mládež upuštěná, žebrající, ale i problémová a mravně vadná. Jejich činnost se překrývala s činností polepšoven, do kterých byly umístovány děti morálně vadné ale i zločinné. V polovině 19. století vznikala obdobná zařízení i v Anglii a to buď ve formě polepšoven, které byly určeny pro problémové a morálně narušené mladistvé bez předchozího trestu či po výkonu trestu nebo polepšovacích škol, které sloužily pro mladistvé delikventy ve věku od deseti do šestnácti let.

První polepšovna na našem území vznikla v Opatovicích, do které byli umístováni chovanci od čtrnácti do dvaceti let, cílem této polepšovny bylo naučit chlapce poctivé práci. Roku 1898 byla zřízena polepšovna v Králíkách určená pro morálně vadné chlapce ve věku od šesti do šestnácti let. V této polepšovně se nacházela i obecní škola a rozsáhlé řemeslné dílny. Pro dívky ve věku od čtrnácti do osmnácti let byla zřízena polepšovna v Kostomlatech, zde se dívky učily mravům a vzdělávali se, aby po odchodu s polepšovny mohly vykonávat nějaké povolání. Roku 1921 se z těchto dvou polepšoven staly vychovatelny, neboť polepšovny od roku 1931 byly určeny pouze pro mládež odsouzenou k trestu ve vězení trvajícím déle než 6 měsíců.

Během 20. století došlo ke změně v péči a převýchově problémové a mravně narušené mládeže, byly zřizovány dětské domovy se zvýšenou výchovnou péčí, tyto domovy sloužily pro mládež ve věku devíti až patnácti let. Pro starší chovance byly zakládány domovy mládeže pro převýchovu, zde mohli chovanci pobývat do osmnácti let.

V současné době je péče o problémovou a mravně narušenou mládež zajišťována prostřednictvím nejrůznějších institucí, jedná se o zařízení, která jsou

¹⁹ Z historie. *OLIVOVA DĚTSKÁ LÉČEBNA, O.P.S.* [online]. Říčany u Prahy: OLIVOVA DĚTSKÁ LÉČEBNA, O.P.S., ©2012 [cit. 2014-12-03].

Dostupné z: <http://www.olivovna.cz/o-nas/z-historie-14>

uvedena v zákoně č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních. Těmito institucemi jsou diagnostický ústav, dětský domov, dětský domov se školou a výchovný ústav.

6 Výkon ústavní nebo ochranné výchovy

6.1 Zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy

Tato zařízení poskytují výchovu a vzdělávání dětem ve věku od tří do osmnácti let, popřípadě do devatenácti let, kterým byla nařízena ústavní výchova nebo uložena výchova ochranná nebo předběžné opatření. Dětem nahrazují péči, která je jinak běžně poskytována rodiči nebo fyzickou osobou, které bylo dítě svěřeno do péče a dětem, které nemají české občanství, ale splňují podmínky, které ukládá zvláštní zákon. Do těchto zařízení se umisťují i děti určitým způsobem postižené (mentálně, tělesně) s nařízenou ústavní či uloženou ochrannou výchovou či nařízeným předběžným opatřením.

Zařízení nezletilé děti plně zaopatřují (ubytování, strava, oděv, atd.), plně zaopatřit je možné i plnoleté dítě, které již ukončilo výkon ústavní či ochranné výchovy a které se připravuje na budoucí povolání, nejvýše však do 26 let. Zařízení jsou oprávněná zvolit dítěti lékaře i zdravotnické zařízení. Hlavní organizační jednotkou těchto zařízení je výchovná či rodinná skupina.

6.1.1 Diagnostický ústav

Jedná se o zařízení, do kterého jsou umisťovány děti na dobu krátkodobou, maximálně na osm týdnů. Diagnostický ústav uskutečňuje celkové diagnostiky dětí, které slouží jako podklad pro umisťování dětí do konkrétních školských zařízení. Může také zajišťovat preventivně výchovnou péči dětem, jejichž rodiče (zákonný zástupce) o to požádají, po dobu nezbytně nutnou dětem s nařízenou ústavní nebo uloženou ochrannou výchovou, které byly zadrženy při útěku z jiného zařízení či od rodiny.

Podle potřeb dítěte plní toto zařízení různé úkony. Jedná se o úkony terapeutické, jejich účelem je vyšetřit úroveň dítěte prostřednictvím pedagogických a psychologických činností, výchovné a sociální, tyto úkony se vztahují k individualitě dítěte, k jeho rodinným poměrům, atd., organizační, týkají se umisťování dětí

do konkrétních „zařízení a koordinační, směřující k prohloubení a sjednocení odborných postupů ostatních zařízení v rámci územního obvodu diagnostického ústavu, k ověřování jejich účelnosti a ke sjednocení součinnosti s orgány státní správy a dalšími osobami, zabývajícími se péčí o děti.“²⁰

6.1.2 Dětský domov

Dětský domov zajišťuje péči dětem podle jejich osobitých potřeb. Úkoly, které dětský domov plní ve vztahu k dětem jsou výchovného, vzdělávacího a sociálního charakteru.

Do dětského domova se umisťují děti, kterým byla nařízena ústavní výchova, ale které netrpí závažnými poruchami chování. Tyto děti plní školní docházku ve školách nacházejících se mimo dětský domov. Toto zařízení pečuje o děti ve věku od tří nejdéle však do osmnácti let, zároveň zajišťuje péči i nezletilým matkám včetně jejich dětí.

6.1.3 Dětský domov se školou

Do dětského domova se školou jsou umisťovány děti a nezletilé matky společně s jejich dětmi, kterým byla nařízena ústavní výchova a které trpí závažnými poruchami chování nebo přechodnou či permanentní psychickou poruchou vyžadující výchovně léčebnou péči anebo děti s uloženou ochrannou výchovou.

Dětské domovy se pro tyto děti zřizují odděleně anebo jsou rozčleněny do oddělených rodinných skupin. Toto zařízení pečuje o děti od šesti let do ukončení povinné školní docházky.

Jestliže zaniknou důvody, pro které bylo dítě umístěno do školy zřízené při dětském domově, lze zařadit dítě do školy, která není součástí tohoto zařízení.

²⁰ ČESKO. Zákon č. 109 ze dne 5. února 2002 o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2002, částka 48, s. 2980.

V případě, že porucha chování u dítěte je tak závažná, že není možné, aby po dokončení povinné školní docházky pokračovalo ve vzdělávání mimo toto zařízení, a nelze uzavřít pracovněprávní vztah, dochází k přearazení dítěte do výchovného ústavu.

6.1.4 Výchovný ústav

Výchovný ústav zajišťuje péči dětem starším patnácti let s nařízenou ústavní nebo uloženou ochrannou výchovou, které trpí závažnými poruchami chování. Toto zařízení plní úkoly výchovné, vzdělávací a sociální. Výchovné ústavy se zřizují odděleně pro děti, nezletilé matky a pro jejich děti, kterým byla nařízena ústavní nebo uložena ochranná výchova nebo pro děti, které vyžadují výchovně léčebnou péči, taktéž je možné pro tyto děti zřídit samostatné výchovné skupiny.

Do výchovného ústavu lze umístit i dítě, které je starší dvanácti let, v případě, že mu byla uložena ochranná výchova a trpí tak závažnými poruchami, že jej nelze umístit do dětského domova se školou. Do péče výchovného ústavu může být i svěřeno dítě starší dvanácti let s nařízenou ústavní výchovou, jestliže trpí obzvláště závažnými poruchami chování.

7 Vlastní šetření

7.1 Vymezení výzkumného problému

Sociální výzkum se zabývá problematikou nefunkčních rodin, jestliže rodina neplní své základní funkce, dítě na tyto poruchy rodiny reaguje. Zmínky o dysfunkčních rodinách se objevují v televizních zprávách, tisku apod. dennodenně.

V případě, že dítě ztratí v rodině jistoty, mohou tyto abnormality v rodině sloužit pro dítě jako spouštěč poruchového chování. Pokud jsou poruchy v rodině tak vážné, že dítěti hrozí závažné nebezpečí, je dítě rodinně odebráno a je mu zajištěna náhradní péče.

Pokud, ale již dysfunkce rodiny spustila u dítěte poruchové chování a tyto poruchy chování jsou závažné, je dítěti nařízena ústavní či uložena ochranná výchova.

Jak jsem již v úvodu zmínila, pracuji jako vychovatelka ve Výchovném ústavu Jindřichův Hradec, ve kterém pečuji o dívky s nařízenou ústavní či uloženou ochrannou výchovou. Toto téma jsem si zvolila pro svou bakalářskou práci záměrně, neboť mám s tímto konkrétním tématem možnost setkávat se běžně v praxi.

7.2 Stanovení cíle výzkumu

Cílem mého vlastního provedeného šetření je prostřednictvím vhodně zvolených technik sběru dat, potvrdit nebo vyvrátit pravdivost stanovené hypotézy a to, že dysfunkce v rodině, zejména narušení citové a socializační funkce působí jako spouštěč poruch chování u dětí, kterým byla nařízena ústavní či uložena ochranná výchova.

7.3 Výběr základního souboru

Základní soubor představuje „*souhrn objektů, který lze vymezit, podchytit, identifikovat a z něhož se pak vybírá.*“²¹ Pro účely vlastního šetření byl základním souborem zvolen Výchovný ústav, střední škola a školní jídelna Jindřichův Hradec.

Koncepce tohoto výchovného ústavu se začala formovat již v průběhu roku 1993. Jedná se o příspěvkovou organizaci se samostatnou právní subjektivitou, která je podřízená Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. Postupem času byla k výchovnému ústavu zřízena praktická škola, ve které se žáci učí zvládat jednoduché všední úkony a dvouleté odborné učiliště, v současné době se dívky vzdělávají ve dvouletém učebním oboru Provozní služby.

Ve srovnání s jinými ústavu je toto zařízení mimořádné, neboť jako jediné v celé České republice přijímá dívky, kterým byla nařízená ústavní výchova či uložená ochranná výchova a dívky, které jsou tělesně postižené i dívky a dívky, které trpí v různém rozsahu poruchami chování.

Do výchovného ústavu jsou umístovány dívky ve věku od patnácti do osmnácti let, popřípadě do devatenácti let. V zařízení je zbudováno šest výchovných skupin z toho čtyři výchovné skupiny slouží pro dívky, které díky svému fyzickému, psychickému a zdravotnímu stavu nemohou pobývat v normálních výchovných ústavech. Zbylé dvě skupiny slouží dívkám, kterým byla uložena ochranná výchova a dívkám, které potřebují zvýšenou péči. Do výchovného ústavu lze umístit maximálně třicet šest dívek a na každé skupině jich může pobývat nejvýše šest.

7.4 Výběr výzkumného vzorku

Výzkumný vzorek byl zvolen na základě záměrného výběru. Experimentální skupinu tvoří dívky s nařízenou ústavní nebo uloženou ochrannou výchovou, které pobývají ve Výchovném ústavu Jindřichův Hradec, ve věku od patnácti do osmnácti let popřípadě do devatenácti let. Na výzkumu se podílelo 35 dívek.

²¹ REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. 1. vyd. Praha: Grada, 2009. s. 76. ISBN 978-80-247-3006-6.

Kontrolní skupinu představují dívky, ve věkové kategorii patnáct až osmnáct let, žijící ve dvou menších městech. Oslovené dívky byly vybrány na základě osobní znalosti rodinného prostředí dívek, doporučení jejich známých, či bývalých učitelů. Jedná se tedy o dívky, které vykazovaly velmi slušné školní výsledky a o kterých se „vědělo, že jsou z funkčních rodin“. Výzkumu se zúčastnilo 35 dívek.

7.5 Stanovení hypotézy

„Hypotéza (domněnka) je určitý vědecký předpoklad, který ještě dále zkonkretizuje výzkumný problém. Vychází z poznatků o daném jevu nebo z praktických zkušeností výzkumníka.“²²

Hypotéza

Dysfunkce v rodině, zejména narušení citové a socializační funkce působí jako spouštěč poruch chování u dětí, kterým byla nařízena ústavní či uložena ochranná výchova.

7.6 Techniky směru dat

7.6.1 Studium dokumentů

Tato technika je spíše doplňkového charakteru a je využívána převážně v přípravné fázi šetření. Základem této výzkumné metody je sběr dat studiem různých úředních dokumentů (faktur, dodacích listů), veřejných dokumentů (časopisů, odborných publikací) či individuálních dokumentů (deníků, poznámek).

²² ČÁBALOVÁ, Dagmar. *Pedagogika*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011. s. 95. Pedagogika (Grada). ISBN 978-802-4729-930.

Jako vychovatelka ve výchovném ústavu mám možnost nahlížet do veškeré dokumentace dívek. Tato dokumentace zahrnuje dokumenty osobního, zdravotního a dalšího charakteru.

Z těchto dokumentů lze vyčíst nejrůznější informace od rodinné situace dívek až k jejich zdravotnímu stavu, proto jejich prostudování bylo pro mé šetření nezbytné, informace získané jejich studiem doplnily a vyjasnily některé z odpovědí dotazníkového šetření.

7.6.2 Dotazník

Dotazníkové šetření je nepoužívanější a nejrozšířenější technikou sběru dat, nejčastěji v písemné podobě. Dotazník slouží k získávání dat o respondentech. Podstatou dotazníku je zjistit zkušenosti, názory a postoje respondenta ke zkoumanému problému. Pomocí dotazníku je možné oslovit velký počet respondentů a shromáždit tak velké množství informací. Dotazník tvoří celá řada otázek a jeho výslednou podobu je nutné dobře promyslet. Otázky položené v dotazníku mohou být určitého charakteru např. pro identifikaci respondenta, pro kontrolu správnosti odpovědí apod. Pokládané otázky mohou být otevřené, polouzavřené anebo také uzavřené.

Dotazníkové šetření představovalo nejtěžší a nejproblémovější část mého výzkumu. Ve Výchovném ústavu Jindřichův Hradec pobývají dívky, které trpí různě závažnými poruchami chování, stupeň vzdělání těchto dívek je rozmanitý, jejich rozumová vyspělost je různorodá a úroveň jejich gramotnosti rozdílná. Vyplňování dotazníků nebylo snadné, neboť některé z dívek si dotazník bez pomoci nebyly schopné přečíst a tedy jej ani vyplnit, nedokázaly porozumět některým otázkám, po několika zodpovězených otázkách je vyplňování přestalo „bavit“, protože udržet jejich pozornosti po delší dobu není jednoduché, proto výsledná podoba dotazníku musela být řádně promyšlená. Můj dotazník neobsahuje komplikované otázky, složité slovní obraty ani žádná komplikovaná cizí slova. Na základě obtížného dotazníkového šetření, jsem svůj výzkum musela doplnit ještě o rozhovor.

7.6.3 Rozhovor

Rozhovor může mít podobu řízenou či volnou. Volný rozhovor „*prezentuje relativně nejvyšší stupeň volnosti při dotazování. Otázky nejsou předem dány, vznikají během přirozené komunikace s informantem, takže někdy ani nemusí vědět, že je objektem výzkumného zájmu.*“²³ Naproti tomu u řízeného rozhovoru je nezbytné si jak otázky, tak i jejich pořadí dopředu připravit.

Své šetření jsem se rozhodla obohatit ještě o rozhovor, neboť některé odpovědi získané dotazníkem byly nejasné. Rozhovor byl veden s každou dívkou individuálně, neboť ze zkušeností vím, že pokud by byl rozhovor prováděn kolektivně, dívky by většinou odpovídaly podle toho, co řekla ta před nimi, neboť ve skupině se často stydí mluvit o osobních věcech či říkat svůj vlastní názor před ostatními a informace by tedy nebyly pravdivé.

²³ REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. 1. vyd. Praha: Grada, 2009. s. 110. ISBN 978-80-247-3006-6.

8 Analýza vlastního šetření

8.1 Vyhodnocení výsledků dotazníkového šetření

Za účelem zvýraznění výsledků získaných od dívek z výchovného ústavu (dále jen dívky z VÚ) byly do dotazníkového šetření zahrnuty také dívky ve stejné věkové kategorii, které vyrůstají v rodinném prostředí (dále jen dívky z RP). Výsledky dotazníkového šetření jsou prezentovány prostřednictvím grafického znázornění a slovního vyjádření.

Tabulka číslo 1

<i>Výzkumný vzorek respondentek</i>	
<i>Dívky z VÚ</i>	<i>Dívky z RP</i>
35	35

Zdroj: Vlastní zpracování

Otázka číslo 1: Kolik je ti let?

Tabulka číslo 2

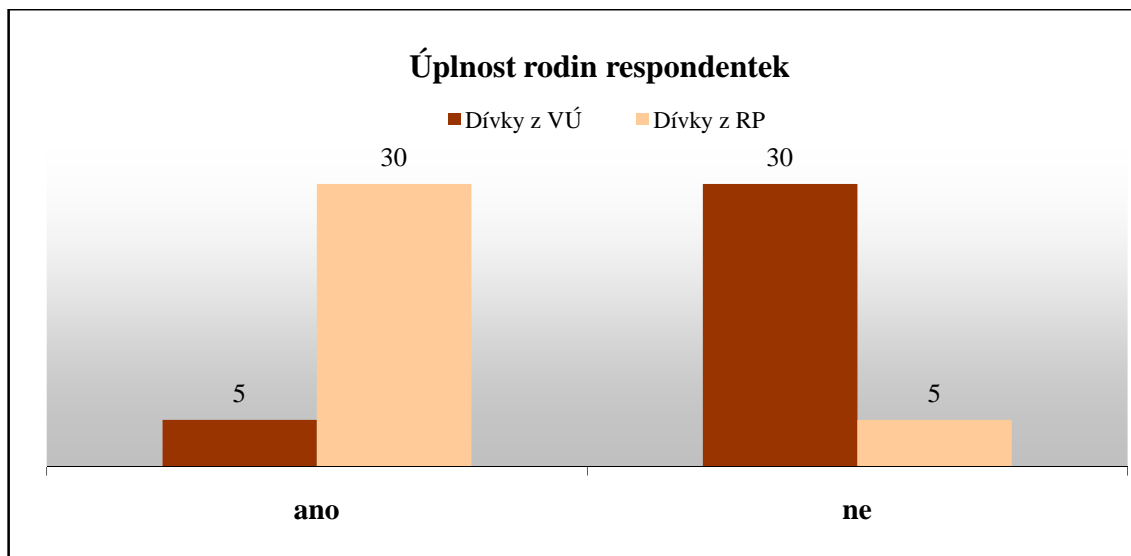
<i>Věk respondentek</i>		
	<i>Dívky z VÚ</i>	<i>Dívky z RP</i>
15	2	18
16	8	7
17	23	9
18	2	1

Zdroj: Vlastní zpracování

Otázka zjišťuje věk respondentek umístěných ve Výchovném ústavu Jindřichův Hradec a žijících v rodinném prostředí. Z tabulky je patrné, že dotazníkového šetření se ve výchovném ústavu zúčastnilo nejvíce dívek těsně před zletilostí, následně pak dívky šestnáctileté a nejméně dívek patnáctiletých a s prodlouženou ústavní výchovou. Dívek žijících v rodinném prostředí vyplnilo dotazník nejvíce patnáctiletých, dále sedmnáctiletých, šestnáctiletých a pouze jedna plnoletá.

Otázka číslo 2: Vyrůstala jsi v úplné rodině?

Graf číslo 1

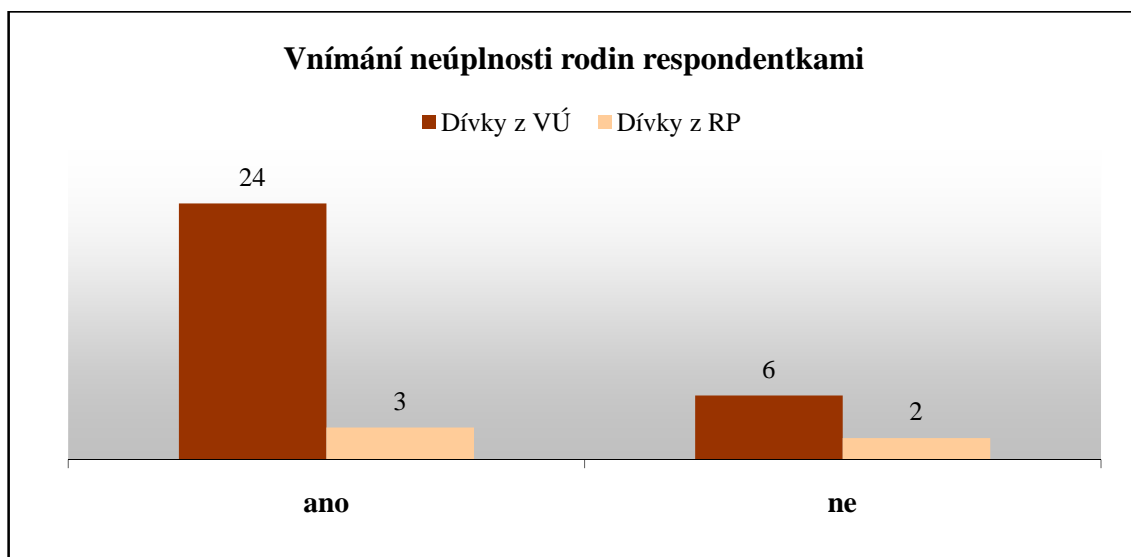


Zdroj: Vlastní zpracování

Cílem této otázky bylo zjistit, kolik respondentek vyrůstalo v rodinách úplných a kolik v rodinách neúplných. Z grafu jednoznačně vyplývá, že většina dívek z VÚ pochází z neúplných rodin a většina dívek z RP z rodin úplných.

Otázka číslo 3: Vnímala jsi neúplnost rodiny?

Graf číslo 2

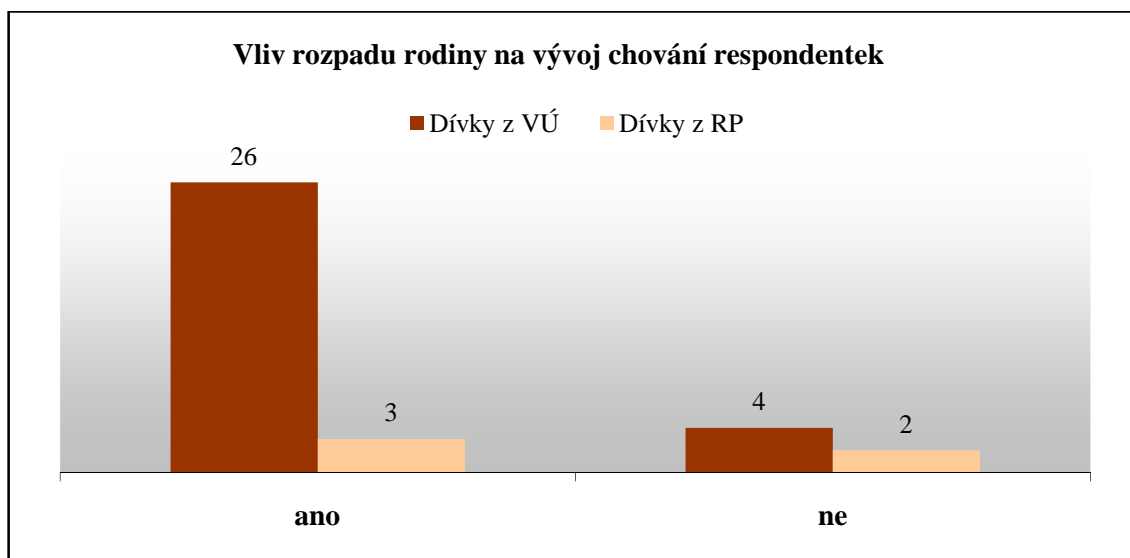


Zdroj: Vlastní zpracování

Tato otázka měla odhalit, zda respondentky neúplnost své rodiny vnímaly. Většina dívek z VÚ, která uvedla, že pochází z rodiny neúplné, odpověděla, že nekompletnost své rodiny vnímala. Necelá polovina dívek z RP, která nevyrůstala v úplné rodině, neúplnost své rodiny nevnímá.

Otázka číslo 4: Měl rozpad tvé rodiny vliv na vývoj tvého chování?

Graf číslo 3

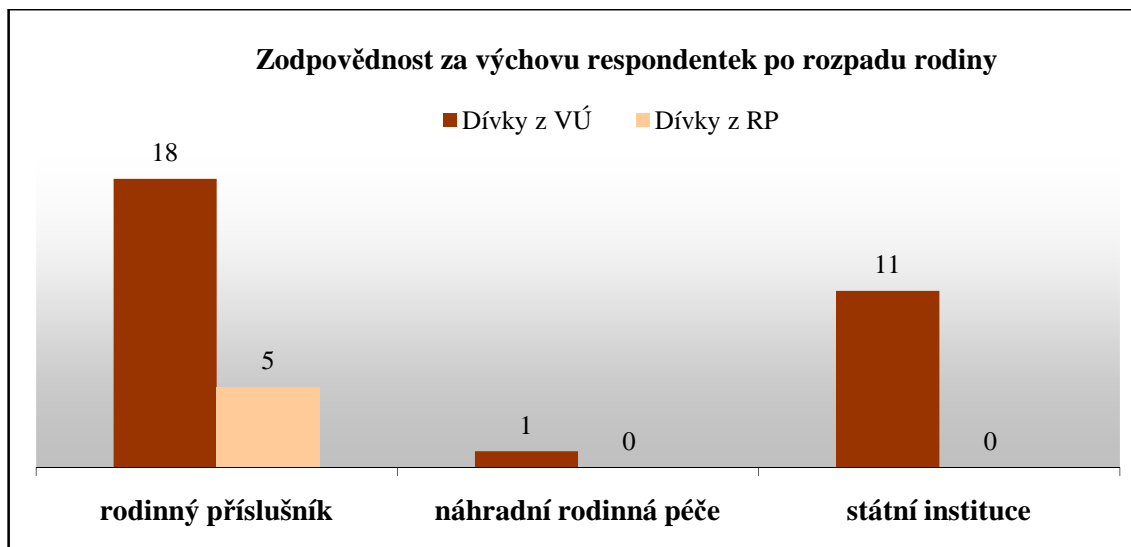


Zdroj: Vlastní zpracování

Účelem této otázky bylo zjistit, zda rozpad rodiny ovlivnil vývoj chování respondentek. Dívky z VÚ, které žily v neúplné rodině, se v drtivé většině shodly na tom, že rozpad jejich rodiny měl na vývoj jejich chování vliv. Stejný počet dívek z RP, který v předešlé otázce uvedl, že neúplnost své rodiny vnímá, usoudil, že rozpadem rodiny byl vývoj jeho chování poznamenán. Jen malá část respondentek odpověděla, že je opačného názoru.

Otázka číslo 5: Komu jsi po rozpadu rodiny byla svěřena do péče?

Graf číslo 4

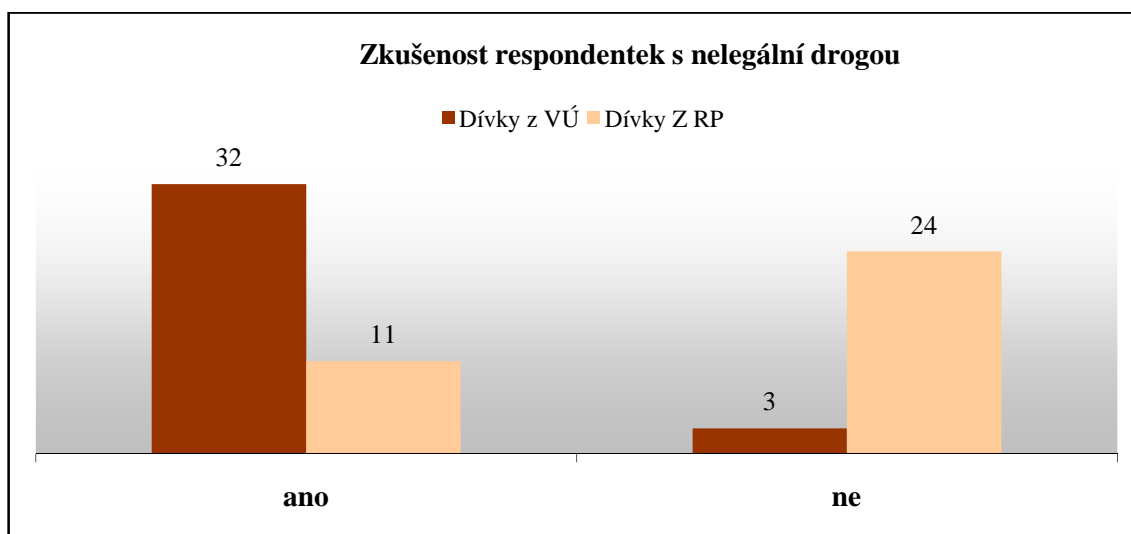


Zdroj: Vlastní zpracování

Podstatou této otázky bylo odhalit, komu bezprostředně po rozpadu rodiny byly respondentky svěřeny do péče. Bezprostředně po rozpadnutí rodiny byla převážná část respondentek svěřena do péče rodinnému příslušníkovi.

Otázka číslo 6: Vyzkoušela jsi někdy nějakou drogu, jako je např. marihuana, hašiš aj.?

Graf číslo 5

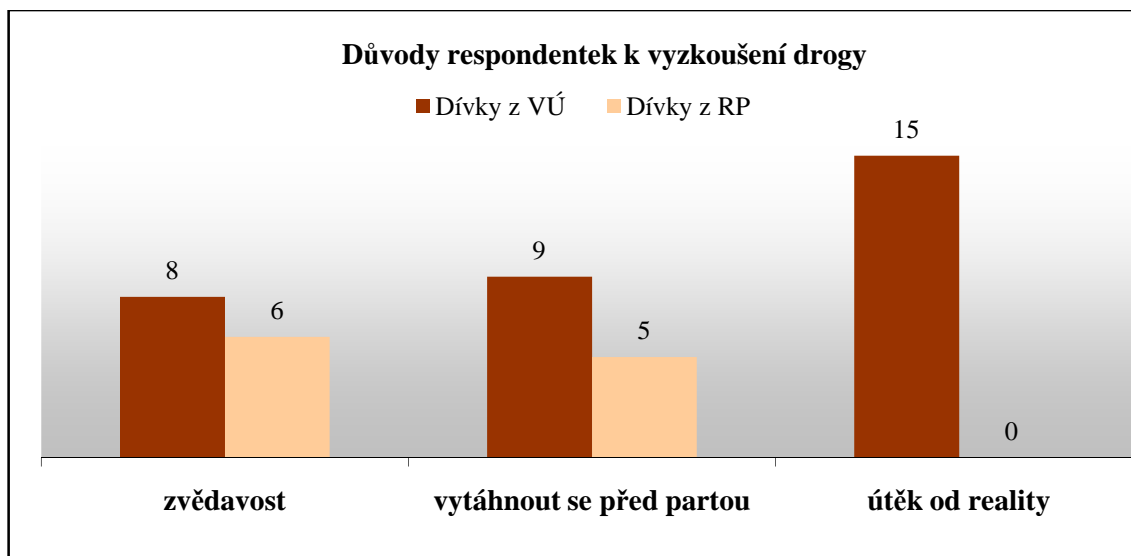


Zdroj: Vlastní zpracování

Podstatou této otázky bylo zjistit, kolik respondentek již přišlo do styku s nelegální drogou. Většina dívek z VÚ doznala, že má s nelegální drogou zkušenost. Překvapivě skoro třetina dívek z RP přiznala, že již nějakou nelegální drogu vyzkoušela.

Otázka číslo 7: Co bylo důvodem k vyzkoušení drogy?

Graf číslo 6

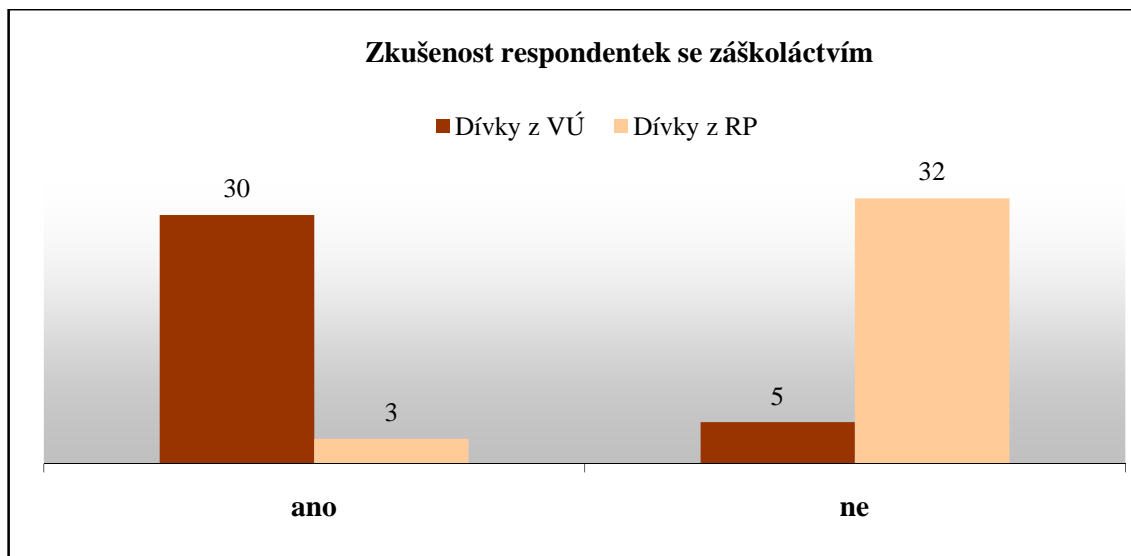


Zdroj: Vlastní zpracování

Tato otázka měla odhalit důvody respondentek k užití drogy. V této otevřené otázce uvedly dívky z VÚ tři varianty odpovědí. Nejčastějším důvodem k vyzkoušení drogy byl útěk od reality. Tímto slovním spojením jsou sjednoceny odpovědi dívek, které vyjadřovaly ten samý důvod odlišným způsobem. Dívky označily za důvod k vyzkoušení drogy např. utéct od starostí doma, utéct od problémů doma, které nezvládám, zapomenout na realitu apod. Hodně dívek i uvedlo, že požitím drogy bylo docíleno chvilkové úlevy od všech starostí. Dalším uváděným důvodem bylo vytáhnout se před partou a zvědavost. Ani jedna z dívek z RP neuvedla jako důvod užití drogy útěk od reality. K užití drogy se uchýlily z důvodu zvědavosti či vytažení se před kamarády.

Otázka číslo 8: Chodila jsi někdy za školu?

Graf číslo 7

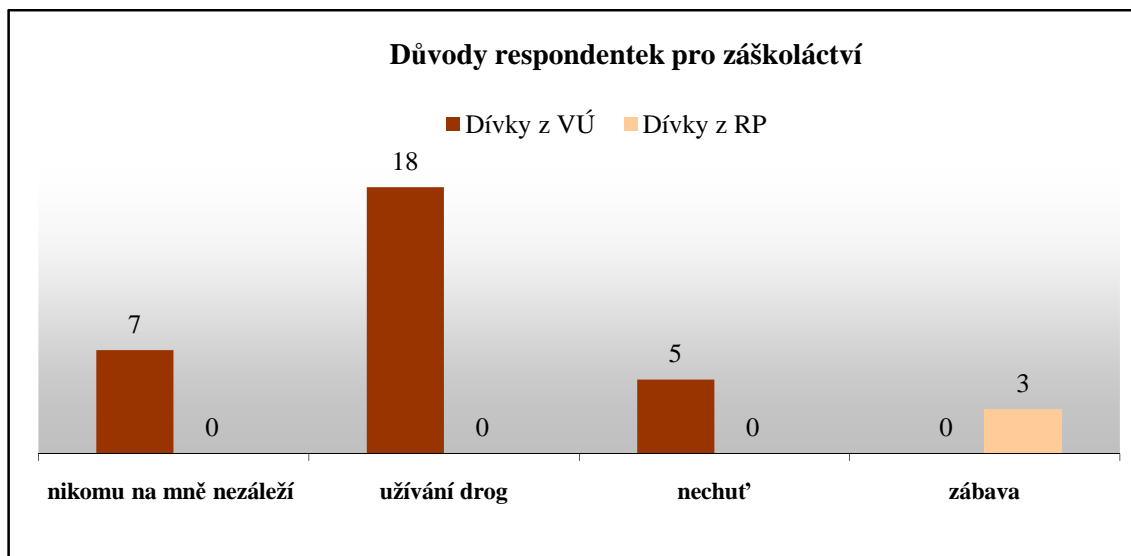


Zdroj: Vlastní zpracování

Cílem této otázky bylo zjistit, kolik respondentek má zkušenost se záškoláctvím. Téměř všechny dívky z RP nikdy nechodily za školu, oproti tomu převážná část dívek z VÚ již někdy za školou byla.

Otázka číslo 9: Co bylo důvodem tvého záškoláctví?

Graf číslo 8

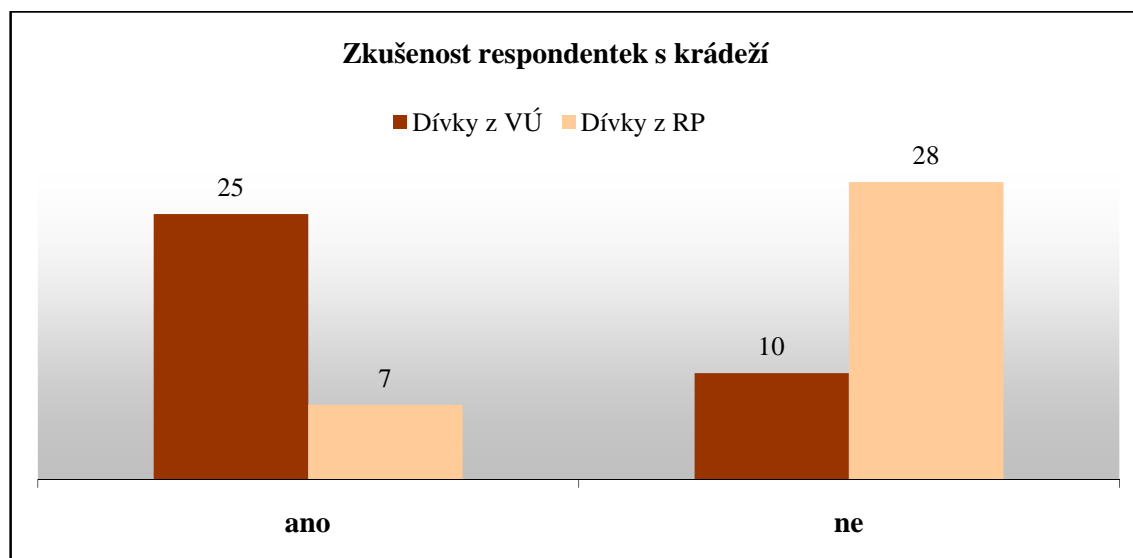


Zdroj: Vlastní zpracování

Cílem této otázky bylo odhalit, jaké důvody měly respondentky pro chození za školu. Touto otázkou se ukázalo, že nejčastější příčinou záškoláctví u dívek z VÚ je užívání drog, na druhém místě pocit, že na nich nikomu nezáleží a na posledním místě nechut'. Dívky z RP uvedly pouze jeden důvod pro své záškoláctví a to zábavu.

Otázka číslo 10: Dopustila ses někdy krádeže?

Graf číslo 9

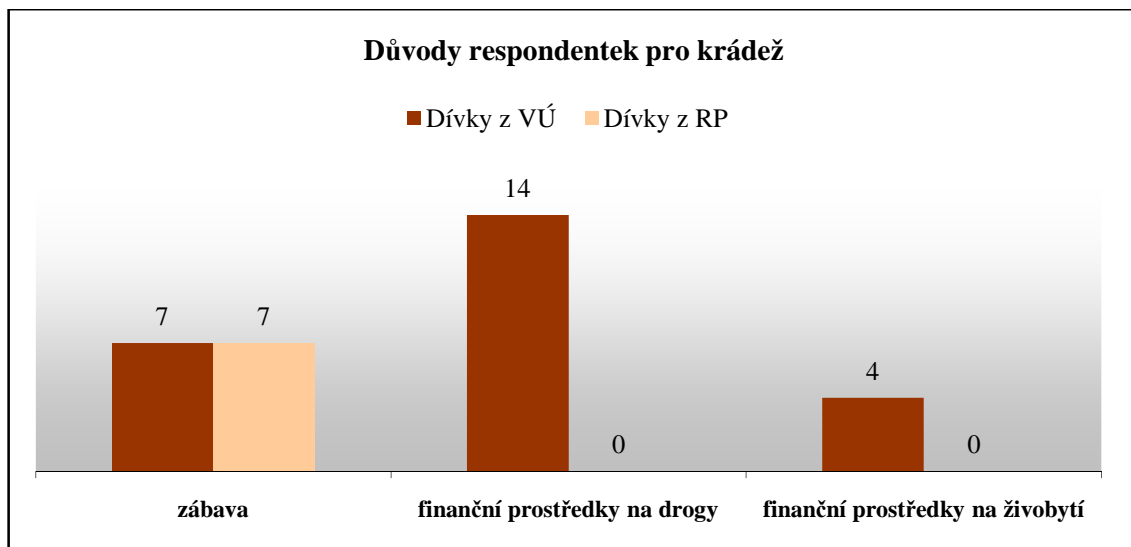


Zdroj: Vlastní zpracování

Účelem této otázky bylo zjistit, zda se respondentky někdy dopustily krádeže. Pouze necelá třetina dívek z VÚ nemá s krádeží žádnou zkušenost. Překvapivě necelá třetina dívek z RP se již někdy krádeže dopustila.

Otázka číslo 11: Jaký důvod jsi ke krádeži měla?

Graf číslo 10

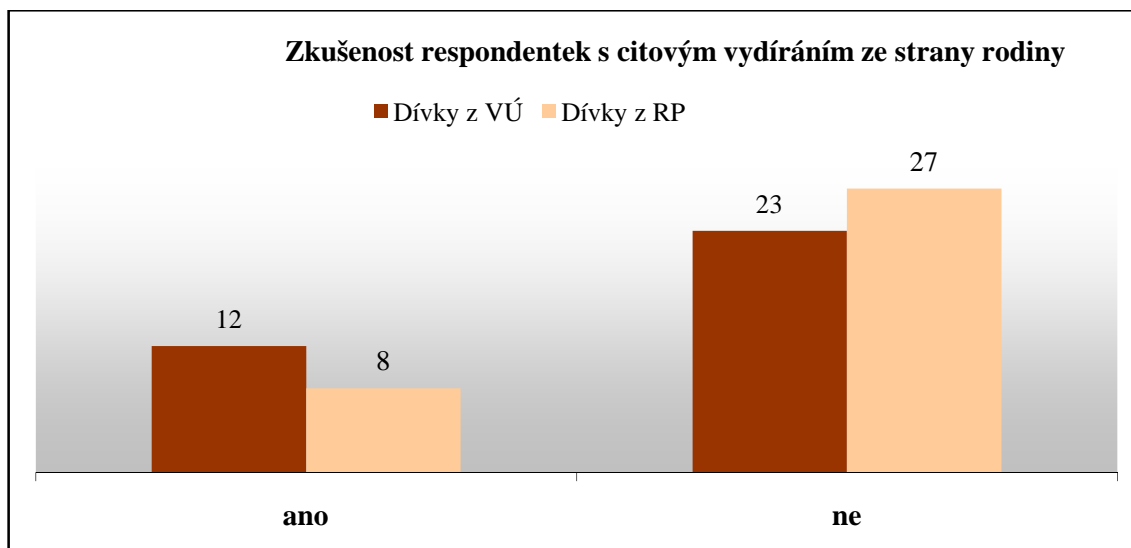


Zdroj: Vlastní zpracování

Záměrem této otázky bylo objasnit pohnutky ke krádeži. Nejčastějším důvodem, který dívky z VÚ zvolily, je získání finančních prostředků na drogy, dále zábava a opatření si finančních prostředků na živobytí. Dívky z RP uvedly pouze jediný důvod ke krádeži a tím je zábava.

Otázka číslo 12: Byla jsi někdy někým z rodiny citově vydíraná?

Graf číslo 11

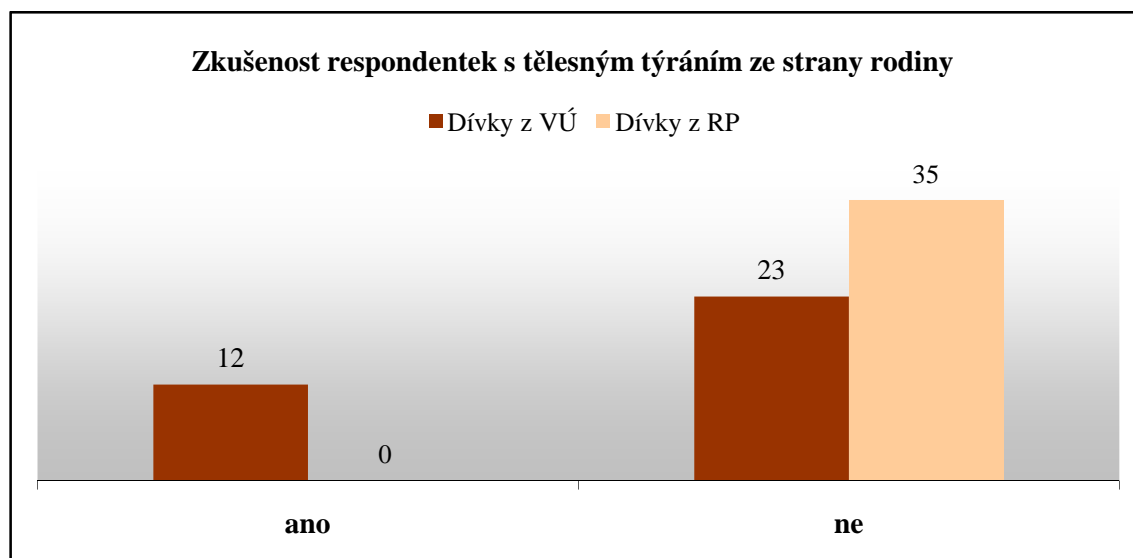


Zdroj: Vlastní zpracování

Cílem této otázky bylo odhalit, zda byly respondentky někdy někým ze své rodiny citově vydírané. Pro účely výzkumu máme na mysli snahu jednoho rodiče očernit v očích dívky rodiče druhého, zamezit kontaktu s jedním s rodičů či s jedním z prarodičů, otázky typu: „Koho máš víc ráda? Pojedeš-li za tátou, už se domů nevracej“. Vytvořit u dítěte pocit viny, pokud je v kontaktu s druhým z rodičů. Smysl otázky byl dívkám na konkrétním příkladu vysvětlen. Více než třetina dívek z VÚ uvedla, že byla citově vydíraná členem rodiny, taktéž necelá třetina dívek z RP se domnívá, že byla někým v rodině citově vydíraná.

Otázka číslo 13: Byla jsi někdy někým z rodiny tělesně týraná?

Graf číslo 12

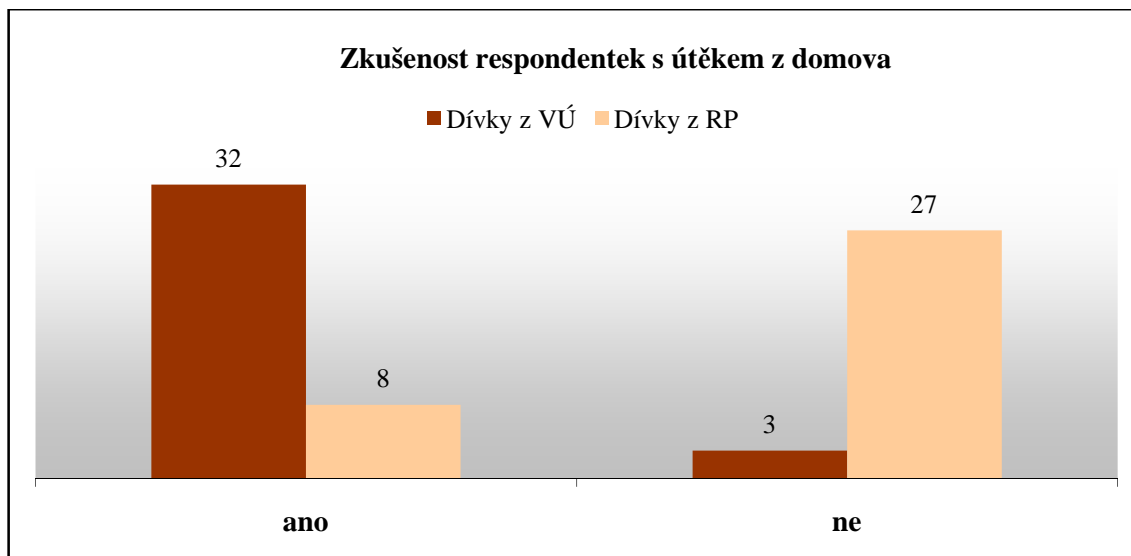


Zdroj: Vlastní zpracování

Účelem této otázky bylo zjistit, zda se na respondentkách někdo z rodiny dopustil tělesného týráním. Více než třetina dívek z VÚ odpověděla, že byla někým v rodině tělesně týraná. Žádná z dívek z RP nemá s tělesným týráním zkušenost.

Otázka číslo 14: Utíkala jsi někdy z domova?

Graf číslo 13

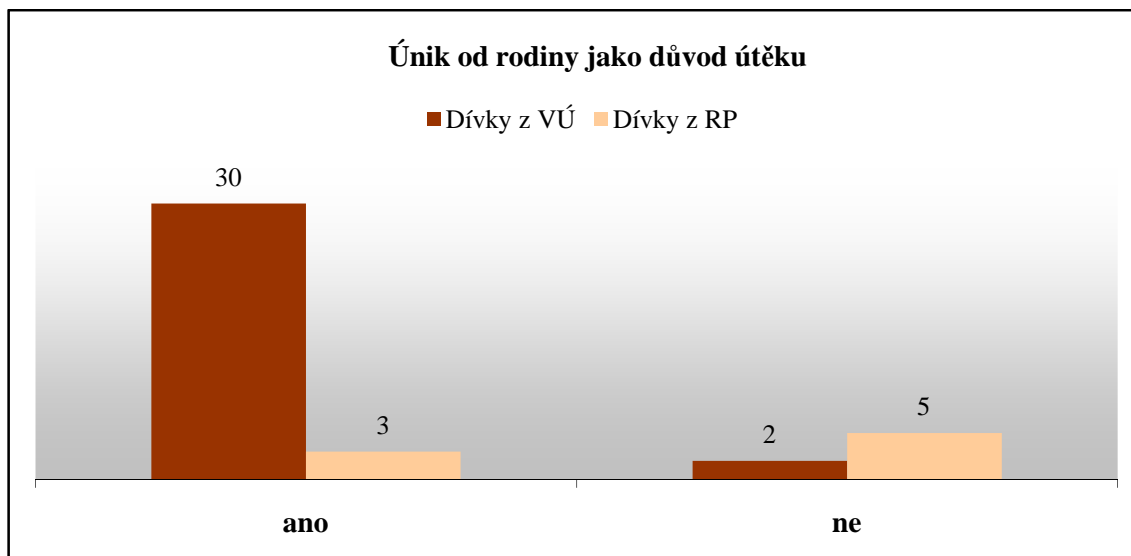


Zdroj: Vlastní zpracování

Podstatou této otázky bylo dozvědět se, zda někdy respondentky utíkaly z domova. Jen velmi malá část dívek z VÚ nemá s útekem z domova zkušenost. Necelá třetina dívek z RP přiznala, že již někdy z domova utekla.

Otázka číslo 15: Bylo to z důvodu úniku od rodiny?

Graf číslo 14

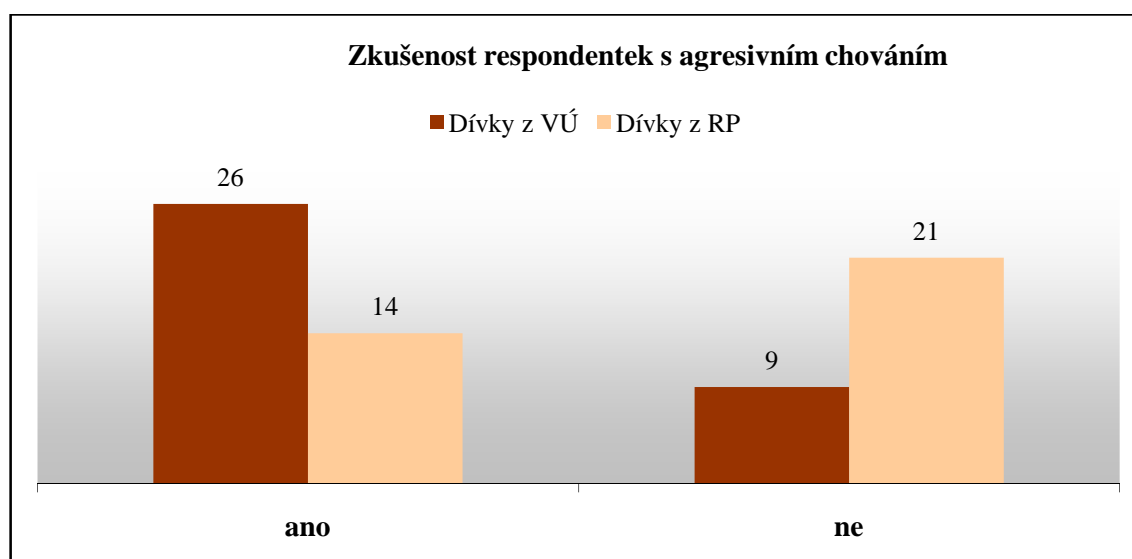


Zdroj: Vlastní zpracování

Záměrem této otázky bylo odhalit, zda důvodem útěku respondentek byl únik od rodiny. Převážná část respondentek se shodla na tom, že důvodem útěku z domova bylo uniknout od rodiny.

Otázka číslo 16: Chovala ses někdy k nějakému člověku či věci agresivně?

Graf číslo 15

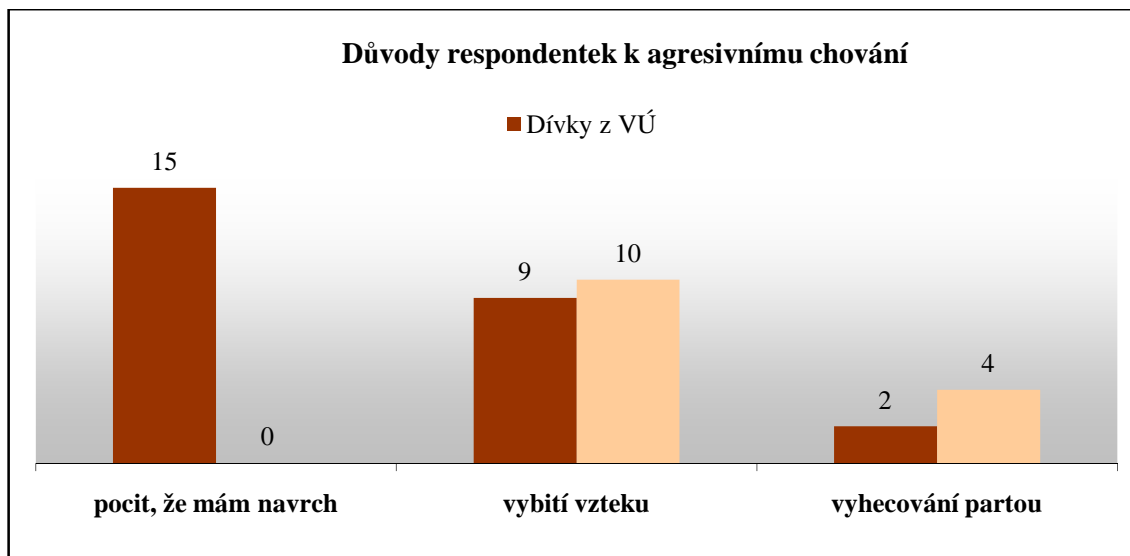


Zdroj: Vlastní zpracování

Podstatou této otázky bylo zjistit, zda se respondentky k nějakému člověku či věci chovaly někdy agresivně. Otázka byla zaměřena na fyzickou agresi, ale není rozlišeno, zda byla vedena vůči osobě, zvířeti či předmětu. A už vůbec se šetření nezabývá otázkou agrese namířené proti sobě, tzv. sebepoškozování. Méně než třetina dívek z VÚ nikdy neprojevila agresivní chování. Zbylá část dívek z VÚ se již někdy k někomu či něčemu chovala agresivně. Více než třetina dívek z RP uvedla, že se agresivně nikdy nechovala.

Otázka číslo 17: Z jakého důvodu ses chovala agresivně?

Graf číslo 16



Zdroj: Vlastní zpracování

Tato otázka měla odhalit popud dívek k agresivnímu chování. Nejpočetněji zvoleným důvodem ze strany dívek z VÚ byl pocit, že mám navrch, dále vybití si vzteku a vyhecování partou. Žádná z dívek z RP ne zvolila za důvod agresivního chování pocit, že mám navrch.

8.2 Diskuse k výsledkům vlastního šetření

Umístění dítěte do výchovného ústavu, se soudně nařízenou ústavní či uloženou ochrannou výchovou, je krajní situace.

Tato krajní situace nastane spojením celé škály problémů, které se vyskytnou při vývoji jedince v procesu jeho socializace a pro které je používán termín poruchy chování. Výzkum pracuje pouze s omezeným výběrem respondentů, který je dán pohlavím a věkem. Jedná se o dívky ve věkové skupině od patnácti do osmnácti let. Výzkum vůbec nezkoumá dotazníkovým šetřením chlapce se stejnými důvody pro umístění do výchovného zařízení.

Je nutné zdůraznit, že ztráta jistoty v rodině je jedním, ale nikoliv jediným spouštěčem poruch chování u zkoumaného vzorku. Cílem výzkumu nebylo sledovat ani vliv dědičných faktorů, ani rozebírat podstatu vzniku ztráty jistoty v rodině. Je možné konstatovat, že jsou děti, které vyrůstají v nefunkční rodině, a přesto se u nich poruchy chování neobjeví. K uvedeným faktorům se přidává i osobnost dítěte. Lze zmínit, že základ charakteru dítěte se vytváří do tří let věku dítěte, nabízí se otázka, v jakém prostředí žily tyto děti ve věku do tří let života, že nefunkčnost rodiny, která mohla přijít až v pozdějším věku, byla z jejich strany „ustána“.

Data získaná z výzkumu není možné, vzhledem k výše uvedenému, zobecnit. Ztráta jistoty v rodině je pouze jedním ze spouštěčů poruch chování u dětí, jejichž krajním řešením je umístění do výchovného zařízení.

Vlastní šetření ukázalo, že z pětaticeti dotazovaných dívek umístěných ve výchovném ústavu jich třicet (86%) pochází z neúplných rodin. Čtyřadvacet dívek (80%) vnímalo neúplnost své rodiny a její rozpad měl vliv na vývoj chování dvaceti šesti (87%) dívek umístěných ve výchovném ústavu. Třicet dva (91%) dívek již vyzkoušelo nějakou z omamných látek. Třicet dívek (86%) už někdy bylo za školou. Dvacet pět (71%) dívek se někdy dopustilo krádeže. Dvanáct dívek (34%) bylo ze strany rodiny citově týráno a stejný počet (34%) dívek byl ze strany rodiny tělesně týraný. Třicet dva (71%) dívek má zkušenost s útekem z domova a třicet (94%) z nich utíkalo z domova z důvodu úniku od rodiny. Dvacet šest (74%) dívek již projevilo k nějaké věci či nějakému člověku agresivní chování.

Vlastní šetření směřovalo k tomu, aby kromě zjištění, zda dívky někdy vyzkoušely nelegální drogu, byly za školou, kradly atd., odhalilo i důvody, které je k tomuto jednání vedly. Každý z nejčastěji uvedených důvodů měl nějakou spojitost s rodinou.

Nejčastějším uváděným důvodem pro útek z domova bylo útek od rodiny, pro agresivní chování pocit mít navrch, z dívčích anamnéz i z odpovědí poskytnutých během rozhovoru, vyplývá, že ve většině případů toto jejich chování bylo pouze opakujícím se vzorcem jednání zažitým v rodině, pro krádež získání finančních prostředků na drogu, pro záškoláctví užívání drog, a pro samotné užívání drog zvolily dívky nejčastěji důvod útek od reality. Útek od reality pro tyto dívky představoval únik

ze světa plného rodinných problémů. Dalšími důvody, které se v dotazníku objevily, byly nechuť, pocit, že na mě nikomu nezáleží, získání finančních prostředků na živobytí atd. Z těchto výsledků šetření je patrné, že drtivá většina těchto dívek žila v nefunkčním rodinném prostředí a na poruchy rodiny reagovala různým způsobem.

Kromě těchto dívek se dotazníkového šetření zúčastnilo i třicet pět dívek žijících v rodinném prostředí. Tyto dívky vyplnily shodný dotazník jako dívky umístěné ve výchovném ústavu. Řada z nich přiznala, že již někdy jednala agresivně, že má zkušenost se záškoláctvím, s vyzkoušením omamné látky atd. Ale důvody pro toto jednání u nich byly na rozdíl od dívek umístěných ve výchovném ústavu zcela odlišné.

V dotaznících vyplněných dívkami žijícími v rodinném prostředí se nejvíce objevovaly důvody jako zábava, vytažení se před kamarády, vyhecování partou, zvědavost atd. Během dospívání je běžné, že se mladiství dopouštějí spousty hloupostí, kdo z nás někdy nešel za školu, nevyzkoušel něco zakázaného apod. Toto chování je v období puberty častým jevem a nemusí hned znamenat, že je něco v nepořádku. Z uvedených odpovědí dívek žijících v rodinném prostředí je patrné, že podnět k jejich chování nepramení z problémů v rodině.

Výsledky vlastního šetření mluví ve prospěch testované hypotézy. Tedy, že dysfunkce v rodině, zejména narušení citové a socializační funkce působí jako spouštěč poruch chování u dětí, kterým byla nařízena ústavní či uložena ochranná výchova.

Závěr

Bakalářská práce se zabývá dysfunkcí rodiny, zejména narušením citové a socializační funkce, která působí jako spouštěč poruch chování u dětí, kterým byla nařízena ústavní či uložena ochranná výchova.

Cílem mé bakalářské práce bylo přiblížit problematiku rodiny, charakterizovat poruchy chování, včetně jejich projevů a typů, zmapovat historický vývoj ústavní péče v zahraničí i na našem území, nastínit výkon ústavní a ochranné výchovy, provést vlastní šetření, jehož cílem bylo pomocí vhodně vybraných technik sběru dat, potvrdit či vyvrátit pravdivost stanovené hypotézy.

Domnívám se, že cíle bakalářské práce bylo dosaženo a cíl vlastního šetření byl splněný. Myslím si, že má bakalářská práce by mohla sloužit jako informační materiál pro začínající vychovatele, asistenty vychovatele, sociální pedagogiky apod. Teoretická část poskytuje ucelený pohled na rodinnou problematiku, na její funkce a dysfunkci, podává přehled o poruchách chování a vymezuje výchovu ústavní a ochrannou. Velmi přínosnou by pro ně mohla být praktická část, hlavně výsledky získané provedeným vlastním šetřením.

Seznam použité literatury

[1] ČÁBALOVÁ, Dagmar. *Pedagogika*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011. [272 s]. Pedagogika (Grada). ISBN 978-802-4729-930.

[2] ČERMÁK, Ivo. *Lidská agrese a její souvislosti*. 1.vyd. Žďár nad Sázavou: Fakta, 1998. [204 s]. ISBN 80-902-6141-8.

[3] ČESKO. Zákon č. 89 ze dne 3. února 2012. Zákon občanský zákoník In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2012, částka 33, s. 1026-1368.

[4] ČESKO. Zákon č. 109 ze dne 5. února 2002 o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2002, částka 48, s. 2978-2992.

[5] ČESKO. Zákon č. 218 ze dne 25. června 2003 o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže). In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2003, částka 79, s. 4030-4156.

[6] DUNOVSKÝ, Jiří. *Dítě a poruchy rodiny*. Praha: Avicenum, 1986. [140 s]. ISBN 08-040-86.

[7] LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. [368 s]. ISBN 80-247-1284-9.

[8] MALÁ, Eva a Pavel PAVLOVSKÝ. *Psychiatrie: [učebnice pro zdravotní sestry a další pomáhající profese]*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2010. [143 s]. ISBN 978-807-3677-237.

[9] MALACH, Josef. *Teorie metodiky výchovy*. Vyd. 2., upr. a dopl. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2010. [248 s]. ISBN 978-80-86723-93-8.

[10] MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže: druhy agresí, přístupy k agresivnímu chování, poruchy chování, šikana*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009. [152 s]. Pedagogika (Grada). ISBN 978-802-4723-105.

[11] MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH. *Děti, rodina a stres: [vybrané kapitoly z prevence psychické zátěže u dětí]*. Praha: Galén, 1994. [214 s]. ISBN 80-858-2406-X.

[12] MONATOVÁ, Lili. *Pojetí speciální pedagogiky z vývojového hlediska*. 2. rozš. vyd. Brno: Paido, 1998. [85 s]. ISBN 80-859-3160-5.

[13] MÜHLPACHR, Pavel. *Sociopatologie*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008. [194 s]. Spisy Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, sv. č. 112. ISBN 978-802-1045-507.

[14] PAVLOVSKÝ, Pavel. *Soudní psychiatrie a psychologie*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2012. [232 s]. Psyché (Grada). ISBN 978-802-4743-325.

[15] *Psychologie dnes*. Praha: Portál, 2012, č. 10. ISSN 1212-9607.

[16] PTÁČEK, Radek. *Poruchy chování v dětském věku*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. [24 s]. ISBN 80-869-9181-4.

[17] REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009. [184 s]. Sociologie (Grada). ISBN 978-80-247-3006-6.

[18] SLOMEK, Zdeněk. *Etopedie*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2010. [96 s]. ISBN 978-80-86723-84-6.

[19] VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004. [870 s]. ISBN 80-717-8802-3.

[20] VRTBOVSKÁ, Petra. *O ztraceném dítěti: attachment, poruchy attachmentu a léčení*. Praha: Natama, 2010. [120 s]. ISBN 978-80-86620-20-6.

[21] Z historie. *OLIVOVA DĚTSKÁ LÉČEBNA, O.P.S.* [online]. Říčany u Prahy: OLIVOVA DĚTSKÁ LÉČEBNA, O.P.S., ©2012 [cit. 2014-12-03]. Dostupné z: <http://www.olivovna.cz/o-nas/z-historie-14>

Seznam použitých tabulek a grafů

Tabulka číslo 1	40
Tabulka číslo 2	40
Graf číslo 1	41
Graf číslo 2	41
Graf číslo 3	42
Graf číslo 4	43
Graf číslo 5	43
Graf číslo 6	44
Graf číslo 7	45
Graf číslo 8	45
Graf číslo 9	46
Graf číslo 10	47
Graf číslo 11	47
Graf číslo 12	48
Graf číslo 13	49
Graf číslo 14	49
Graf číslo 15	50
Graf číslo 16	51

Seznam použitých příloh

Příloha číslo 1.....	60
Příloha číslo 2.....	63
Příloha číslo 3.....	64
Příloha číslo 4.....	65

Příloha číslo 1

Dotazník

Vhodnou odpověď zakroužkuj a tam, kde to otázka vyžaduje, doplň odpověď.

1) Kolik je ti let?

- a) 15
- b) 16
- c) 17
- d) 18
- e) 19

2) Vyrůstala jsi v úplné rodině? (Pokud je tvá odpověď ano, otázky č. 3, 4, 5 přeskoč.)

- a) ano
- b) ne

3) Vnímala jsi neúplnost rodiny?

- a) ano
- b) ne

4) Měl rozpad tvé rodiny vliv na vývoj tvého chování?

- a) ano
- b) ne

5) Komu jsi po rozpadu rodiny byla svěřena do péče?

- a) rodinný příslušník
- b) náhradní rodinná péče
- c) státní instituce

6) Vyzkoušela jsi někdy nějakou drogu, jako je např. marihuana hašiš aj.? (Pokud je tvá odpověď ne, otázku č. 7 přeskoč.)

- a) ano
- b) ne

7) Co bylo důvodem k vyzkoušení drogy?

.....

8) Chodila jsi někdy za školu? (Pokud je tvá odpověď ne, otázku č. 9 přeskoč.)

a) ano

b) ne

9) Co bylo důvodem tvého záškoláctví?

.....

10) Dopustila ses někdy krádeže? (Pokud je tvá odpověď ne, otázku č. 11 přeskoč.)

a) ano

b) ne

11) Jaký důvod jsi ke krádeži měla?

.....

12) Byla jsi někdy někým z rodiny citově vydíraná?

a) ano

b) ne

13) Byla jsi někdy někým z rodiny tělesně týraná?

a) ano

b) ne

14) Utíkala jsi někdy z domova? (Pokud je tvá odpověď ne, otázku č. 15 přeskoč.)

a) ano

b) ne

15) Bylo to z důvodu úniku od rodiny?

a) ano

b) ne

16) Chovala ses někdy k nějakému člověku či věci agresivně? (Pokud je tvá odpověď ne, otázku č. 17 přeskoč.)

a) ano

b) ne

17) Z jakého důvodu ses chovala agresivně?

.....

Děkuji mnohokrát za vyplnění mého dotazníku!!!!!!!!!!!!!!!

Příloha číslo 2

Anamnéza dívky A

Biologičtí rodiče se dívky vzdali ihned po narození, dívka vyrůstala v dětském domově na Ukrajině. Následně byla osvojena matkou, která se s ní krátce poté přestěhovala do České republiky, po přestěhování matka uzavřela sňatek. Z tohoto svazku se žádné další děti nenarodily. V průběhu povinné školní docházky se objevily výchovné problémy (nerespektování autority, agrese, krádeže). Matka měla kvůli jejímu chování obavy z rozpadu manželství, které pro ni bylo prioritní. Matka dívku protiprávně odvezla do internátního zařízení na Ukrajinu. Po vypátrání Interpolem byla dívka vrácena zpět do České republiky. Na žádost matky bylo vydáno předběžné opatření o umístění dívky do diagnostického ústavu, později do dětského domova se školou, nakonec byla dívce nařízena ústavní výchova. Zpočátku matka s dcerou udržovala kontakt, ale nezdařilo se vytvořit dobrý vztah. Po nějaké době matka souhlasila se zbavením rodičovské zodpovědnosti, byl ustanoven poručník a to městský úřad. Dívka byla opakovaně hospitalizována v psychiatrické léčebně. Kvůli dlouhodobým výchovným problémům v dětském domovu se školou a na základě výsledků případové konference byla dívka přemístěna do výchovného ústavu

VYCHOVATEL: výrazné projevy citové deprivace, strhává na sebe pozornost negativním chováním, projevuje se konfliktně, snadno se nechá vyprovokovat. Ve skupině dětí zaujala místo vůdkyně, děti se jí bojí. Autoritu dospělého respektuje pouze účelově, je schopna verbálního i fyzického napadení. Chybí základní návyky i dodržování společenských norem.

PSYCHOLOG: výrazné projevy citové deprivace, patrná je nízká frustrační tolerance. Agresivitu vnímá jako přirozenou manifestaci ve vztazích. Vlastní sebehodnocení je negativní. Osobnostně se jeví jako citově chladná, nepřizpůsobivá. Baví se porušováním pravidel. Celková inteligence se pohybuje v pásmu mírného podprůměru.

DOPORUČENÍ: stabilní prostředí bezpečí a důvěry, dbát na dodržování režimových prvků.

Příloha číslo 3

Anamnéza dívky B

Dívka se narodila v nemanželském svazku, otec v rodném listě není uveden, dívka má pět mladších sourozenců. Rodinné prostředí bylo problematické. Matka byla (i před dětmi) často fyzicky napadána svým druhem, který se choval jako despota a šířil atmosféru strachu. Děti byly často ponechány bez dozoru, dívka jako nejstarší přebírala péči o sourozence. Děti neměly vytvořeny základní hygienické návyky, měly panickou hrůzu z vody. Došlo k umístění dětí do dětského domova, byla nařízena ústavní výchova. Matka se o děti nezajímala, na základě své vlastní žádosti byla zbavena rodičovské zodpovědnosti. Z důvodu problémů s příjmem potravy a náznaků suicidálního chování byla po dobu čtyř měsíců hospitalizována v dětské psychiatrické léčebně a následně umístěna do výchovného ústavu.

ETOPED: schopna respektovat režim a pravidla, autoritu dospělého akceptuje s výhradou, někdy se sklonem k citovému vydírání. Na přemrštěný výchovný tlak reaguje únikem do sebepoškozování nebo se uzavře sama do sebe. Ve skupině se drží na okraji a posiluje svoji vyloučenost. Hlubší vztahy nenavazuje, není schopna důvěrného spoluprožívání. Její konfliktnost je vysoká, neustále připravena vyvolat hádku. Má zvýšenou aspirační úroveň, nadhodnocuje své schopnosti.

PSYCHOLOG: úroveň rozumových schopností se celkově pohybuje v pásmu podprůměru. Emočně labilní, zranitelná, s úzkostně depresivními stavy. Upíná se k možnosti opět studovat na gymnáziu, kde v minulosti selhala. Potřebuje mít možnost dělat si věci po svém.

DOPORUČENÍ: dostatek prostrou pro sebevyjádření, umožnění přiměřené seberealizace. Zvýšeně se zaměřit na oblast příjmu potravy. Přibližovat sebe pojetí více reálné skutečnosti. Spolehlivé a jisté poměry, pravidelný režim, jasné hranice. Vyvážený poměr požadavků a ústupků.

Příloha číslo 4

Anamnéza dívky C

Biologické matce byla dívka odebrána krátce po narození z důvodu nadměrného užívání alkoholu, i v průběhu těhotenství a těžkého zanedbávání dívky. Otec byl opakovaně soudně trestán pro násilnou trestnou činnost, o dceru nejevila zájem. Od prvního roku života vyrůstala v péči pěstounů, tety a strýce. Od dětského věku se u dívky vyskytovaly výchovné obtíže, v dětské psychiatrické léčebně byla hospitalizována již ve čtyřech letech. Pobyt v dětské psychiatrické léčebně byl přerušovaný propustkami k pěstounům, které byly provázeny konflikty a nepřiměřeným chováním. Po vyčerpání terapeutických možností byla vrácena do pěstounské rodiny, kde byla agresivní k okolí i vlastní osobě. Opakovaně doma zcizila finanční prostředky. Pěstouni požádali o umístění do ústavní péče. Umístěna do dětského domu se školou, následně umístěna do výchovného ústavu.

ETOPED: snažila se dobře zapadnout, většinou ochotně spolupracovala s dospělým. Občas se snaží zaujmout nepřiměřeným projevem, objevuje se drzost a familiárnost. Má snahu o spřátelení s vrstevníky, kteří ale odsuzují některé její projevy. Je neoblíbená, ale tolerovaná. Nárokům režimové terapie se přizpůsobila rychle. Dychtí po navázání hlubší citové vazby. Výchovná omezení a tlak snáší obtížně, pochvala je motivující. Konflikty řeší přímočaře, negativním emocím nechá volný průběh. Vztah s pěstouny konfliktní, vztah k matce ambivalentní. Výrazná emoční deprivace, neukotvenost.

PSYCHOLOG: lehká mentální retardace, povrchní a nestálá pozornost. K jakékoli duševní činnosti málo motivovaná. Potřeba nějakým způsobem zaujmout druhé, dožaduje se pozornosti. Výrazně dominantní, chce být respektována a obdivována.

DOPORUČENÍ: nastavit pravidla a důsledně trvat na jejich dodržování, smysluplné vyplnění volného času. Vyrovnané výchovné prostředí s menším kolektivem. Srozumitelná forma zpětné vazby. Usměrnovat tendence, nepřiměřeně citově se vázat.